Poezija Danijela Dragojevića

Šero, Sanja

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:247271

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

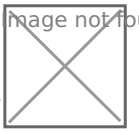
Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

SANJA ŠERO

POEZIJA DANIJELA DRAGOJEVIĆA

Diplomski rad

Pula, _____, ___ godine

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

SANJA ŠERO

POEZIJA DANIJELA DRAGOJEVIĆA

Diplomski rad

JMBAG: 0303018778, redoviti student

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost

Predmet: Suvremena hrvatska poezija

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentor: doc. dr. sc. Boris Koroman

Sumentor: doc. dr. sc. Matija Jelača

Pula, _____, ____ godine

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za magistra _____ ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljeni način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

_____

U Puli, _____

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom

_____

_____

_____koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____

Potpis

_____

Sadržaj

Uvod 2

1. Pjesma, autor, čitatelj 3

2. Osnovna obilježja poezije Danijela Dragojevića 8

3. Problemska određenja poezije Danijela Dragojevića 18

4. Pregled zbirki pjesama Danijela Dragojevića 23

4.1. *Kornjača i drugi predjeli* 23

4.2. *U tvom stvarnom tijelu* 30

4.3. *Svjetiljka i spavač* 37

4.4. *Nevrijeme i drugo* 42

4.5. *Četvrta životinja* 47

4.6. *Razdoblje karbona* 51

4.7. *Zvjezdarnica* 57

4.8. *Hodanje uz prugu* 64

4.9. *Žamor* 71

4.10. *Negdje* 77

4.11. *Kasno ljeto* 82

Zaključak 84

Literatura 85

Sažetak 87

Summary 88

Uvod

Čije oči rastu pored stvari..., napisao je Antun Branko Šimić opisujući dakako pjesničke oči. Rast očiju potaknut je stvarima koje ih okružuju stvarajući misao koja je proizvod imaginarija, a imaginarij je dijelom stalnog, opipljivog, ali nedostižnog svijeta.

Rad smo gradili istraživajući rast očiju Danijela Dragojevića. Pjesnik koji se našao na razmeđu dviju poetika, one koja teži proširenju tematskog prostora na svakodnevnicu, na sporedne marginalne događaje koji nisu pod reflektorima javnosti i one poetike koja stremi ka traganju za vlastitim izrazom pokušavajući izroniti neki bitak, gradeći tako poetiku koja je samostalna i neovisna o već ususstavljenim poetikama. Takav pristup pjesmi činu ju živom i neovisnom o vremenu i prostoru. Nerijetko se uz njegovu poeziju može pročitati pojam "fenomenološka poezija".

Ta fenomenološka poezija prikazat će svijet raskomadan na tisuće sitnih dijelova koji su nekada tvorili savršeno jasnu sliku. Prikazat ćemo glavna određenja njegove fenomenološke poezije koju čini dvojaki pjesnički subjekt, prostor, vrijeme, zamjenična igra, otočnost koja se tako nerijetko povezuje sa pjesnikom, zatim motiv pogleda, oka promatrača koja je u uskoj vezi i odnosu sa pojmom tjelesnosti. Sve su to određenja koja će se u ovomu radu nastojati detaljnije prikazati zbog problemskog određenja same poezije koja je u prostoru između riječi i stvari, poezija koja dotiće i statični i dinamični svijet, ona koja je ovdje i nije sada, ona koja je svevrijeme, religija bez Boga kako ju naziva Hrvoje Pejaković.[1]

Kroz pregled zbirki Danijela Dragojevića, nastojat ćemo sve spomenuto prikazati na konkretnim tekstovima njegove poezije polazeći tako od prve zbirke pjesama *Kornjača i drugi predjeli*, preko slijedećih zbirki: *U tvom stvarnom tijelu*, *Svjetiljka i spavač*, *Nevrijeme i drugo*, *Četvrta životinja*, *Razdoblje karbona*, *Zvjezdarnica*, *Hodanje uz prugu*, *Žamor*, *Negdje i Kasno ljeto*, kako bismo razspleli zamršenu gustu mrežu tema i motiva te detaljno prikazali kako izgleda poezija koja svoju poetiku gradi sama za sebe.

---

[1] Pejaković, Hrvoje: *Kružnica nade*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., str. 147

1. Pjesma, autor, čitatelj

Riječ koja je sinonim za pjesmu je osjećaj. Osjećaj koji se javlja prilikom susreta čovjeka sa svijetom pretače se u riječi. Nerijetko ćemo pročitati kako pjesma „prije je osjećaj nego racionalna tvrdnja, prije opis nečijega doživljaja nego izjava o općevažećim zakonitostima."[2] Onako kako je Antun Branko Šimić okarakterizirao pjesnike, u prvoj pjesmi zbirke pjesama Preobraženja, *Pjesnici*, kao *čuđenja u svijetu* čije oči *rastu pored stvari*, *velike i nijeme*, tako i pjesmu možemo okarakterizirati kao plod neizrecive pojavnosti koja se prelila u riječi i time dala spoznaju o nespoznatljivosti svijeta. „Pjesnička bi misao prema tome bila proizvod imaginarija i pročišćivanja stvari, a ne rezultat običnoga, jednosmjerno usredotočenog razmišljanja o njima: o njihovoj građi, naravi i funkciji."[3] Pavao Pavličić u *Maloj tipologiji moderne hrvatske lirike* navodi pjesmu *Uspomene*, Danijela Dragojevića, kao najdojmljiviju pjesmu o neizrecivosti:

Više puta sam
dok se danilo
vidio dim
što se diže
iz kuće siromaha.

Iz te
ili u toj
nesupstancijalnoj slici

gdje si, što si, kamo, tko
ludo luda svašta ništa
ti daj daj, hej, haj?[4]

---

[2] Pavličić, Pavao: *Mala tipologija moderne hrvatske lirike*, Matica hrvatska, Zagreb, 2007., str. 288
[3] Pavletić, Vlatko: *Kako razumjeti poeziju, grafički zavod hrvatske*, Zagreb, 1995., str. 245
[4] Pavličić, Pavao: *Mala tipologija moderne hrvatske lirike*, Matica hrvatska, Zagreb, 2007., str. 288

Jedna svakidašnja pojavnost koja je postala trenutkom pjesničkog viđenja prevedena je u riječi. Te riječi su osjećaj izrođen iz oka promatrača i dan svima kako bi se podijelila spoznaja koja u drugima ne mora donijeti spoznaju iskustva kakvu je stekao sam pjesnik. Poezija je „nešto jednokratno, nešto vezano za konkretne pojave i odnose, pa zato zazire od širih zahvata. Ali, više od svega, ona je svojina pojedinca, koji pokušava prenijeti drugim pojedincima ono što zna i osjeća, bez ikakve garancije da će mu to poći za rukom, i bez unaprijed zadanog okvira (spoznajnoga, estetskog ili društvenog) koji bi tom prijenosu iskustva osigurao legimitet."[5] Pavličić navodi kako je poezija sazdana od iskustva čiji je cilj neprestano se prenositi među ljudima kako bi se spoznaja oživjela ili učinila društveno korisnom. Iako je poezija iskustvenoga karaktera, ona uvijek ostaje u svojim okvirima začudnosti koje nam omogućavaju da pročitano spoznamo trenutno kao svoj doživljaj, nešto što je i nas same jednom dotaknulo, i kao takva ostaje u paralelnoj dimenziji daleke spoznaje ukrštene nekim konkretnim susretom sa stvarnošću. Njen cilj nije sabirati raznorazne pojmove po putu kojem hodi pjesnik i tako prikupljene ih sortirati, i tako sortirane složiti ih poput slagalice koja bi dala jednu čaroliju nazvanu pjesmom. Njen cilj je vratiti jezik prvotnom postojanju, imenovanju stvari. Jorge Luis Borges u knjizi *To umijeće stiha* prikazuje poeziju kao veliku nepoznanicu, koju ne možemo odrediti drugim riječima, „jednako kao što ne možemo odrediti okus kave, crvenu ili žutu boju, ili smisao bijesa, ljubavi, mržnje, sutona, ili pak ljubavi za svoju zemlju. Te stvari su toliko u nama da se mogu izraziti samo tim uobičajenim simbolima što ih svi dijelimo."[6] Borges smatra kako je pjesma nastala kao rezultat dubokog čuvstva. Ukoliko je pjesma rezultat dubokog čuvstva, koja bi onda mogla biti definicija pjesme? Kada bismo željeli definirati pojam „pjesma", definicija koja će nam reći sve jest definicija Miroslava Slavka Mađera: „Može se reći da je pjesma od Onoga koji piše pjesmu"[7], a onaj koji ju piše, prema Jeanu Cocteau, je lažac koji govori istinu.[8]

---

[5] Pavličić, Pavao: *Mala tipologija moderne hrvatske lirike*, Matica hrvatska, Zagreb, 2007., str. 297

[6] Borges, Jorge Luis: *To umijeće stiha*, Naklada jesenski i Turk, Zagreb, 2001., str. 21

[7] Mađer, S. Miroslav: *Studij pjesme*, altaGAMA, Zagreb, 2007., str. 11

[8] Cocteau, prema Mađer, 2007: 11

No, postoji zasigurno razlika između pjesme i znanosti, a razlika je „u tome što se znanstvenici trude razjasniti sve tajne života, postojanja i svemira čak - a pjesnici samo svojim biranonebiranim riječima, možda bolje reći frazama, u tome prenesenom izdanju žele te tajne i ta čuda još više probuditi, ako ne i transcendentalno zamagliti."[9] Pjesma je uvijek djelomično daleka od bilo kakvoga određenja, pa čak i onda kada ju raščlanimo, dio po dio rascjepkamo, ona je uvijek nešto drugo, uvijek je u prostoru „između apsurda i suvišnosti."[10] Prema tome, kako navodi Mađer, poezija nema neku specifičnu definiciju kojom ćemo apsolutno spoznati njeno svojstvo i njen konačni cilj, ona je više okarakterizirana kao nastojanje da se preko iskustvenog doživljaja ili prostora imaginacije prikaže ono što je u neprestanom kretanju, kao instanca nade jer „svaka poezija je nada kad to i nije."[11]

Zdenko Lešić u knjizi *Saga o autoru* navodi stav Samuela Taylora Coleridgea, „prema kojemu je pitanje „Što je poezija?" tako blisko pitanju „što je pjesnik?" da odgovor na jedno obuhvata i rješenje drugog."[12] Lešić u poglavlju o poimanju autora, rođenju, razvoju, smrti i uskrsnuću ove važne ideje, progovara o važnosti interpretacije, ali i o njenoj upitnosti jer kako navodi "ako se značenja ne mogu staviti pod kontrolu, ako su potpuno prepuštena interpretativnoj igri, postavlja se pitanje kakvog ima smisla uopće poduzimati interpretaciju, kad će već u sljedećem momentu neko drugi na drugi način interpretirati isti tekst."[13] Prije nego li tekst dođe u zonu interpretacije, on se odvaja od autora i ulazi u slobodnu zonu, a autorom označavamo onoga koji je tvorac teksta koji ima posebno značenje, te je prema tome onda i „njegov „potpis" mnogo više nego „certifikat porijekla.""[14] U ideji autor-tekst važnu ulogu ima čitatelj. Čitatelj ostaje nasamo s tekstom kada on ulazi u slobodnu zonu interpretacije. Samim tim što se tekst odvaja od autora, autor se gubi, a na poziciju bitnosti svakako ga vraća čitatelj koji u komunikaciji s tekstom komunicira istodobno i sa osobom koja ga je pisala. „Izgnani autor prisutan je u tekstu kao čitateljeva žudnja da sazna ne samo ko je taj koji mu se obraća, već

---

[9] Mađer, S. Miroslav: *Studij pjesme*, altaGAMA, Zagreb, 2007., str. 12
[10] n. dj., str. 14
[11] n. dj., str. 29
[12] Lešić, Zdenko: Saga o autoru, Synopsis, Sarajevo-Zagreb, 2015., str. 17
[13] n. dj., str. 32
[14] n. dj., str. 27

i što mu on ima reći."[15] Prikazuje li autor svjesno svoj identitet ili je taj isti identitet proizvod nesvjesnog iskazivanja? Bez obzira jesu li u određenom trenutku prevladavale teze o „smrti" ili „uskrsnuću" autora, on se „dade prepoznati u tekstu kao trag vantekstualne stvarnosti, ali često i kao aktivno prisustvo jednog kreativnog bića koje konstruira unutarnju stvarnost teksta. Prema tome „autor" se ne vidi više samo kao „funkcija teksta" kako je govorio Foucault, a pogotovo ne kao smetnja slobodnoj interpretativnoj igri s tekstom koju treba ukloniti kako je govorio Barthes, već kao osoba koja piše i koja u stvarnom svijetu ima svoj identitet."[16] Prema Lešiću pozicija autora je trojaka: osviješteni, skriveni i povijesni autor. Osviješteni autor, kako mu sama riječ kaže, autor je svjestan svoje pozicije. On direktno komunicira sa čitateljima, svjestan svojega govora. On govori svoj svijet te svjesno kontrolira svoj govor.[17] Skriveni autor je nedorečeni autor koji još od Freudovog „Tumačenja snova predstavlja jedan od najkompliciranijih teorijskih i metodoloških zahvata u tajne svekolike umjetnosti."[18] Povijesni autor stvara kulturnu obradu od općeg interesa putem svojih životnih iskustava stvarajući tako umjetnički tekst. Umjetnički „„tekst" je faktor međuljudske komunikacije koji predstavlja aktivan odnos između „pisanja" i „čitanja", odnos u kojem onaj koji piše („autor") čuva svoj identitet ne samo kao osoba koja pokreće čin komunikacije već i kao kreativan subjekt koji se tim činom uključuje u onu produktivnu sferu društva koju nazivamo „kultura"."[19] Vratimo li se na poziciju čitatelja, možemo zaključiti da čitatelja uvodi sam tekst koji ga poziva na suradnju, a zadatak čitatelja je da osvijesti autorovu poziciju i sam oslika neodređena mjesta u tekstu, „da usklađuje promjene perspektive, da razrješava kolizije tema, da svoja očekivanja usuglasi s onim što mu sam nudi.„[20] Prema tome, možemo zaključiti kako je djelo uvijek jednako, dano čitatelju, mjesto neodređenosti i „u potpunosti zavisi od načina na koji ga čitatelj razumije i na koji konstruira njegovo značenje.„[21]

---

[15] n. dj. str. 34
[16] n. dj., str. 35
[17] n. dj., str. 36-39
[18] n. dj., str. 38
[19] n. dj., str. 41
[20] n. dj., str. 68
[21] n. dj., str. 73

Dvije su vrste čitanja pjesama koje navodi Pavletić u knjizi *Kako razumjeti poeziju*. Tu dvojaku podjelu čitanja poezije koja se zasniva na semantici pjesme odredio je francuski filozof Gaston Bachelard. Pavletić smatra kako čitanje pjesama može biti intelektualno ili oniričko. Intelektualno čitanje je objektivno čitanje koje podrazumijeva kritičko sagledavanje sustava pjesme koju prati logički pristup dok je oniričko čitanje subjektivno čitanje koje bez pretjerane raščlambe ili logičnosti pristupa pjesmi ne bi li mu ista donijela svojevrsno sanjarenje, odmak od stvarnosti.[22] „Pjesnik se zamislio nad činjenicom da čovjek, simbolički uronjen u noć neznanja i nesigurnosti, biva nošen rijekom vremena nepovratno, bez mogućnosti ispravljanja slučajno počinjene greške ili vraćanja u zauvijek izgubljen časak sreće."[23]

Očuđenje koje proizvodi poezija, bilo da se čitanje pjesama provodi intelektualno ili oniričk, proizlazi iz doživljaja posve novoga sagledavanja neke pojavnosti ili objašnjenja nekim novim jezikom onoga što nam je već poznato. Pojam „očuđenja" definirao je Viktor Šklovski u eseju *Umjetnost kao postupak*, „uvjeren da je za umjetničku percepciju važno da nam s posve novoga, još neviđenog, neobičnog i stoga začudnog stajališta osvijetli neki predmet, prizor, situaciju ili ličnost, a da je, nakon toga, neophodno da se umjetničkom kreacijom dopuni postignuti učinak tako da se čitaoca privuče, zainteresira i ujedno prisili na usporednu recepciju."[24] Nakon svih navedenih odrednica – da se čitatelja privuče, zainteresira te ujedno i prisili na usporednu recepciju – možemo se složiti da je pjesnik posrednik. Pjesnik svoju viziju prima, rastače i pretvara u cjelinu, pjesmu, koju odašilje kao „medij."[25] Odaslana pjesma sadrži životno značenje oplemenjeno raznoraznim impulsima iz stvarnog prostora koji su se u pojmovima, u vidu, u zvuku i bojama filtrirali do konačnih riječi.
Poezija je nešto spasonosno što ukazuje na vrijednosti utisnute u stvarnosni prostor. Ukazuje na vrijednosti jezika, na vrijednosti našega poimanja tih vrijednosti, ukazuje na bit ljudskog postojanja, ona obogaćuje. „Poezija mora biti djelo sviju. Pjesnika, kao i čitalaca."[26]

---

[22] Pavletić, Vlatko: *Kako razumjeti poeziju,* Grafički *zavod hrvatske*, Zagreb, 1995., str. 205
[23] n.dj., str. 248
[24] n. dj., str. 271
[25] Maroević, Tonko: *Skladište mješte sklada*, Grafički zavod Hrvatske d.o.o., Zagreb, 2010., str. 11
[26] Lautréamont, prema Pavletić, 1995: 34

2. Osnovna obilježja poezije Danijela Dragojevića

Krajem pedesetih godina dvadesetoga stoljeća pojavljuje se nova pjesnička generacija u hrvatskoj književnosti, tzv. razlogovci koji su u javnost stupili okupljajući se oko časopisa Razlog. Razlogovce su činili autori rođeni između 1937. i 1941. godine. Generacija pjesnika koja im prethodi jesu krugovaši, okupljeni oko časopisa Krugovi. I dok su krugovaši težili estetskoj obnovi književnosti i pronalasku vlastitoga, prepoznatljivog izraza, razlogovci teže prikazati više oblika bitka pa pod utjecajem filozofije stvaraju intelektualnu poeziju. „Funkcija je pjesništva, smatralo se, spoznajna, očekivalo se da ono progovori o bitnim stvarima vezanima uz ljudsku egzistenciju i da to čini jezik koji će svojom pojavnošću zazivati filozofski diskurs."[27] Dakako, postoje autori koji su poveznica dviju generacija ili međugeneracijski autori kao što su Danijel Dragojević, Tomislav Sabljak, Dalibor Cvitan. Mogli bismo reći da je međugeneracijski položaj u kojemu su se zatekli navedeni pisci utjecao da izgrade temelje svoje poetike ne uklapajući se u kolektivne poetike kakve su slijedili pristalice časopisa. S obzirom na to da se poetika Danijela Dragojevića približila poetici kakvu pronalazimo kod razlogovaca, istaknut ćemo neka osnovna obilježja njihove poetike iz čega proizlaze sva obilježja lirike šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća.

Stav koji zauzimaju razlogovci može se objasniti ovim riječima:

„njima se čini da je to još gore nego što je bilo prije i da je budućnost još tamnija, koliko god da se materijalne prilike pomalo popravljaju. Ne vjerovati tome ekonomskom napretku, vidjeti u njemu tek novu zamku, za ove je autore pitanje zdravoga razuma. Izražavati stanoviti pesimizam u trenutku kad svi lete na krilima nade u budućnost, podsjećati da ima i važnijih stvari od materijalnih dobara u trenutku kad svi gledaju kako bi kupili prve hladnjake i automobile, čini im se zadatkom dostojnim pjesnika."[28]

---

[27] Oblučar, Branislav: *Na tragu kornjače*, Disput, Zagreb, 2017., str. 105
[28] Pavličić, Pavao: *Mala tipologija moderne hrvatske lirike*, Matica hrvatska, Zagreb, 2009., str. 214

Prema navedenomu, u poeziji razlogovaca ključno mjesto zauzima pesimizam koji izražava stvarno stanje svijeta u kojemu se nalaze, stanje prihvaćenog poraza. Kako smo već istaknuli razvija se intelektualna poezija pa nije čudno što „filozofske teme sad postaju povlaštenim sadržajem lirskih pjesama. Ne samo da se takvi motivi više ne zaobilaze, ne samo da se ne zaodijevaju u alegorije i slike, nego postaju središnjom i doslovnom temom. Nije više neobično govoriti o lirskoj pjesmi o Bogu, o smrti, o postojanju i nepostojanju zbilje, o koordinatama egzistencije."[29] Potrebno je objasniti da intelektualna poezija nastala pod utjecajem filozofskog učenja nije prepjevana filozofija, već poezija kojom se želi filozofirati, a „elementi filozofskog sustava u pjesničkom diskursu mijenjaju vlastitu funkciju postajući književnim motivima, koji filozofsku misao posredno ili izravno asociraju te ona nema povlasticu na njihovo tumačenje, ali može doprinijeti njihovu razumijevanju."[30] Karakteristično za poeziju kojom se filozofira jest da ona podrazumijeva poznavanje termina ili određenih filozofskih učenja koju bi svaki čitatelj ovakve poezije u dijalogu s njom mogao razumjeti jer „pjesma ne pokušava promijeniti čitatelja i njegov svjetonazor, obratno, ona predrazumijeva da čitatelj čita upravo zato što se unaprijed slaže s pjesnikom; slaže se s njim i po tome što od pjesme očekuje filozofiju, a i po tome što očekuje onakvu filozofiju kakvu mu razlogovska poezija i daje."[31] Zahvaljujući filozofskoj naravi ove poezije ona ignorira stvarnost ili ju nastoji ignorirati pa tako stimulira mudrosti koje su izvanvremenske ili izvanprostorne.

> „Njihove pjesme, dakle, nikada ne govore o prepoznatljivoj stvarnosti, bilo društvenoj, bilo opet materijalnoj, barem ne tako da bi ona bila lokalno i povijesno određena. Ni iz kojega se aspekta tih pjesama ne može razabrati gdje su i kada napisane, gdje se i kada njihova "radnja" zbiva. Ide to tako daleko da u tim tekstovima jedva možemo naći pojmove koji su tekovina moderne civilizacije: automobil, struju, telefon, radio ili štogod slično."[32]

---

[29] n. dj., str. 214
[30] Oblučar, Branislav: *Na tragu kornjače*, Disput, Zagreb, 2017., str. 107
[31] Pavličić, Pavao: *Mala tipologija moderne hrvatske lirike*, Matica hrvatska, Zagreb, 2009., str. 216
[32] n. dj., str. 219

Takav pristup pjesmi omogućuje joj da živi, da je uvijek čitljiva bez obzira na vremensko ograničenje ili poetiku koju određeno vrijeme donosi, a „ako se ovi pjesnici nekad i pozivaju na tradiciju, bit će to tradicija slikarstva ili glazbena (…), a književna će se baština pojaviti samo u obliku naziva kakva vrlo starog pjesničkog žanra."[33]

Otuđenost od sebe samoga prepoznatljiva je u upotrebi drugoga lica kada se pjesnički subjekt obraća sam sebi. U tom slučaju, pjesnički subjekt sebe vidi kao drugost. Pavličić takvu pojavnost naziva „dezintegracijom subjekta"[34], smatrajući kako je njegova upotreba u poeziji utjecala na gramatički oblik diskursa. Pisci, „reklo bi se, nastoje stvoriti dojam da se svijet sam oglašava kroz stihove, pri čemu je pjesnik - za kojega ne znamo (i ne treba da znamo) tko je i kakav je - tek posrednik."[35] Prikazujući svijet kroz stihove, nizanjem viđenja, doživljaja toga svijeta, pisci nastoje biti filozofični, nastoje prikazati ono što je ispod površine, goli smisao, golu spoznaju bez izražavanja svojih emocija prema stvarima koje su doprinijele toj spoznaji, smislu, istini, jer „njihov je temeljni osjećaj da je svijet nepromjenjiv i zato tjeskoban, a da je čovjek u tom svijetu zarobljen i zato tragičan."[36] Takvu poeziju Pavličić naziva „anonimnom poezijom"[37] uspoređujući ju sa starim zapisom u kamenu iza koje ne stoji jedan pisac, već jedna zajednica. Filozofičnost ove poezije učinit će da pjesma postane jezik u čistom obliku jer „jezik je poezija sama."[38]

„Za pojedinca, poezija je neka vrsta spoznajnog instrumenta, i ujedno duhovna vježba; za društvo, poezija je korektiv: spoznajni, moralni i estetski."[39] Poezija će prevladati druge književne rodove u poetici razlogovaca, pa će teme i stilovi koji su bili zastupljeni u poeziji biti korišteni u prozi i drami. Da je poezija bila nadmoćan književni žanr, najbolje pokazuje Pavličićev prikaz triju temeljnih osobina poezije:

---

[33] n. dj., str. 226
[34] n. dj., str. 231
[35] n. dj., str. 231
[36] n. dj., str. 233
[37] n. dj., str. 233
[38] n. dj., str. 233
[39] n. dj., str. 243

„prvo, ona je asketska. Ona i od pjesnika i od čitatelja - kao što smo vidjeli - traži odricanje (...), drugo, ta je poezija isključiva. Ta se isključivost vidi po razmjerno uskom krugu motiva kojima se razlogovci bave pa čak i po uskom krugu termina kojima se pri tome služe: sve izvan toga oni drže nepoetskim i trivijalnim (...) Treće, razlogovska je poezija defetistička. I razlogovci su, kao i krugovaši, skloni da pjesnika uzmu kao simbol čovjeka uopće, pa i da vjeruju u to kako je on - upravo kao čovjek - osuđen na propast."[40]

Književnost se sedamdesetih i osamdesetih godina ne bavi velikim pitanjima, a „pjesma više nije medij kroz koji se oglašava smisao svijeta; ona se redovito shvaća kao iskaz osamljenog pojedinca, koji prema svijetu zauzima svoje partikularno - emocionalno obojeno, iskošeno, često i hirovito – stajalište."[41] Iskazi osamljenih pojedinaca jesu općeniti prikazi stvari koje su same po sebi zadane u kojima se smisao raspršio i tako raspršen prikazuje ljepotu svojih komadića u stvarnosnom prostoru. Iz svega navedenoga proizlazi utemeljenje Dragojevićeve poetike, njegove fenomenološke poezije „u kojoj se i radi o pažljivom opisu krhotina što su zaostale od nekadašnjeg cjelovitog svijeta."[42] Okružni predmetni svijet pjeva pjesmom, prevodi svoju bit riječima. Jezik u ovoj poetici postaje živi iskaz trenutne stvarnosti.

Kako smo već naglasili, međugeneracijski jaz između krugovaša i razlogovaca stvorio je pisce neovisne o poetskim načelima kakve su njegovale dvije navedene grupe, pa će tako Danijel Dragojević, 1961. godine kada objavljuje prvu zbirku *Kornjača i drugi predjeli*, svojom poetikom sebe postaviti na čelo neformalnoga kruga poetskih pisaca ili kako ističe Branko Maleš „fenomenologa: Dragojević je izgradio vlastitu poetsko-filozofičnu križaljku složenih relacija između riječi i stvari."[43] Fenomenologija u Dragojevićevoj poetici počiva na dvojakosti koja se gradi kroz pjesnički subjekt. Pjesnički subjekt govori svijet kako bi došao do njegove izvornosti, a s druge strane u toj igri govorenja svijeta pjesnički subjekt ne smije biti uvučen u igru stvari što čini

[40] n. dj., str. 248, 249
[41] n. dj., str. 286
[42] n. dj., str. 287
[43] Maleš, Branko: *Poetska čitanka suvremenoga hrvatskog pjesništva. (1950.-2010.*), AKD d.o.o., Zagreb, 2010., str. 52

da kao takav uvijek biva u prostoru između apstraktnog i konkretnog, mijenjajući pritom lica apstraktnog i konkretnog za njihova naličja. Jedan od temeljnih motiva koji se provlači u ovoj fenomenološkoj poeziji je motiv prostora. Iako se vrijeme uzima jednim od motiva, „Dragojevića nikada ozbiljno nije zanimalo vrijeme (bez obzira na zbirku Četvrta životinja, 1972.) kao konstitutivna kategorija (čega?) koja sobom podrazumijeva i strpljenje i svrhu, pa se autor odavno okreće prostoru."[44]

„Dragojevićevo pjesništvo teži, ponajprije, oblikovanju nekog vrlo koherentnog makrokozmosa s jasno naznačenim prostornim i vremenskim dimenzijama."[45] Čitanjem knjige *Prostor pisanja i čitanja*, Hrvoja Pejakovića, možemo na više stranica pronaći sintagmu „povlašteni subjekt". Povlašteni subjekt rađa se iz jednostavnosti bivanja kakvo pronalazimo u poeziji Danijela Dragojevića. Povlašteni subjekt je pjesnički subjekt koji se nalazi u središtu dinamičnog svijeta koji ga okružuje, svijeta koji se mijenja i zamjenjuje, nestaje i ponovno biva, svijeta u kojemu se sve zamjenjuje s drugim, rastavlja i sastavlja ponovno u novi oblik. Taj povlašteni subjekt ima čast stajati usred života i gledati svijet oko sebe. Gledanjem svijeta oko sebe, pjesnički subjekt biva ushićen svakim njegovim trzajem ili kretanjem pretačući svoje doživljaje u živi jezik. Rastavljanjem svoga doživljaja stvara cjelovit, pomalo mitski svijet, a svoju bliskost tomu svijetu stvara iz svoje prirode da sa strane svoga gledišta ono što vidi ponovno stvara iz početka, kao ponovno rođenje. U poeziji Danijela Dragojevića tako stvoren pjesnički subjekt počiva na razrađenom sustavu u kojemu se temelje teme i motivi te čine prepoznatljiv obrazac koji se na osebujan način na trenutke iznova javlja i niže u objavljenih zbirkama pjesama. Osobitost je „upravo u postojanju subjekta kao jasno odvojenog od svijeta, kao što je naznačeno već u prvoj pjesmi prve pjesnikove zbirke, „Stojim pred jednom od mene različitom moći"."[46] Nakon pojma „povlašteni subjekt", pojam „zamjenične igre" zauzima iznimno važno mjesto u Dragojevićevoj poetici. Najbolji primjer kojim se nagovještava zamjenična igra prikazan je u zbirci *U tvom stvarnom tijelu* stihovima: *Mijenjajući tebe za biljku, biljku za njezin vjetar koji je njiše, ne berem plod, ničim se ne uzvisujem, a*

[44] n. dj., str. 52
[45] Pejaković, Hrvoje: *Prostor pisanja i čitanja*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., str. 25
[46] n. dj., str. 25,26

svuda sam prisutan.[47] Pejaković navodi kako je projekt zamjeničnih igara rezultat „diktatorske mašte" koja je obilježjem modernog pjesništva. Kada se navodi pojam „diktatorska mašta", ona predstavlja neprestanu želju i neprestani napor da se pojavni svijet razbije na dijelove i da se ti isti razbijeni dijelovi mijenjaju jedan za drugi stvarajući tako svijet koji je po volji pjesnika. Takvo neprestano dovođenje u uzajamne odnose blizine i daljine, tame i svijetla, zemaljskoga i nebeskoga prostora stvara dinamično shvaćanje prostornosti pa će, kako smo već naglasili, pojam prostora zauzeti visoko mjesto u hijerarhiji Dragojevićevih motiva. Motiv vremena će označiti samo sporost i predstaviti vezanost zemlji, označit će lutajuću igru u kojoj će pogled po prvi puta spoznati svijet ili ga iznova stvoriti. Vrijeme se karakterizira kao „nevrijeme"[48] u ovoj poetici, nevrijeme koje može biti nositelj pesimizma, ali i punine puta. „Pjesnik ako jest, onda mora biti toliko bezazlen. Čovjek je beskrajan, što unosi radost, i opet, tugu, što ne možemo stići na kraj tog beskraja."[49] Vrijeme u Dragojevićevoj poetici je „svevrijeme", vječito sada. „Riječju se pitamo o sebi i riječi te tako postajemo suvremeni, što nije isto: naprosto živjeti u sadašnjem vremenu pa biti suvremen. Biti suvremen znači trajno se odnositi spram svoje biti na nivou čovjeka i tako ostvariti vrijeme kao svoje."[50] Poetika je okrenuta suvremenosti koja je oslobođena od pripadnosti nekomu formiranom sustavu. Veliki sustavi smisla mimoilaze poetski jezik Danijela Dragojevića. Time se afirmirao kao polazište koje je najbliže modernom europskom pjesništvu.

„Ta nova poetika postavila je poeziju na mjesto prapočetaka, kada vrijeme i prostor još nisu postojali, nego su u postojanje tek zakoračili nožicom kornjače koja ih je sporohodno i postupno iznosila pokazujući im svojim elipsastim obodom oklopa nebeski svod, a svojom donjom, plosnatom ravninom sjene kojom je Sunce mjerilo ophodnju zemlje."[51] S obzirom na to možemo reći da se Dragojevićeva poezija „već u samom početku izdvojila

---

[47] n. dj., str. 37
[48] Mrkonjić, Zvonimir; *Izvanredno stanje*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1991., str. 107
[49] Ivanić, Teofil: *Pjesnik ishodišnih slutnji*, D. Dragojević: Nevrijeme i drugo, Zagreb, Razlog, 1968., str. 284
[50] n. dj., str. 282
[51] Benčić, Rimani: Tea: *Mi smo mjesečari*, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2007., str. 130

težnjom za konkretnošću, svojim pokušajem da, na tragu iskustva tako značajnih kao što su Pongeovo ili Charovo, na vlastiti način ostvari fenomenološki povratak „k samim stvarima.“”[52] Njegova poezija izrasta u prostoru gdje ga s jedne strane ograničava želja za potpunom slobodom, a s druge strane moralno značenje pjesništva koje počiva na pretpostavci da pjesništvo služi, a ne vlada. Spomenuta teorija zamjene proizlazi iz pjesničkoga sna o povezanosti svijeta, jer da bi se nešto moglo zamijeniti nečime prije svega mora imati sponu povezanosti u prostoru ili vremenu, pa će tako Dragojević „podmetnuti tijelo ne-tjelesnosti samoj, u punom smislu riječi učiniti prisutnom onu odsutnost kojoj je svaka zamisliva prisutnost tek omogućena.”[53]

Danijel Dragojević će svojom fenomenološkom poezijom učiniti da ju čitamo probuđene svijesti i tako otkriti kako je svaki naizgled beznačajan predmet, pojava ili titraj u nama potaknut izvanjskim svijetom značajan, ima svoju bit, cjelinu pa kao takav može biti izrečen pjesničkim jezikom. U knjizi *Um na mjesec putuje* Tea Rimay Benčić navodi kako Dragojevićeva slutnja mašte proizlazi iz samoizgrađene etičke samoće dodajući kako etičko niti ne može pripadati drugomu, ali da to etičko ne posjeduju svi.[54] Dragojevića izdvaja kao posebnost ne samo u pjesničkom svijetu nego u postojanju života nazivajući njegovu „poeziju introspektivnom poetikom skrušenošću. Dragojevićeva (...) pjesma je crtanje živoga, živućega, onog što teče, protječe, protiče - i vraća se na mjesto odakle je počelo.”[55] Čitajući poeziju Danijela Dragojevića uviđamo kako se buđenje svijesti o svijetu javlja oštro, iznenađujuće brzo, toliko brzo da u tim kratkim trenucima dok traje jedna pjesma u mogućnosti smo spoznati svijet koji se u istom tom trenutku rasipa kao kula od pijeska jer „Dragojević je neprestano na samom rubu, u stisci oštrice koja ga zasijeca povremenom munjom jasnoće. No, u velikoj mjeri to je pisanje koje ustrajava u užasnoj osamljenosti praznine, očekujući da se u samom njegovom činu objavi svijet koji ne bi bio samo pričin.”[56] Ta napetost u kojoj se potresa cijeli pjesnički svijet održava se na samoći racionalnosti, a tu

[52] Pejaković, Hrvoje: Prostor pisanja i čitanja, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., str. 43
[53] n. dj., str. 48
[54] Benčić, Rimay, Tea: *Um na mjesec putuje*, Litteris, Zagreb, 2005., str. 223
[55] n. dj., str, str. 225
[56] Bošnjak, Branimir: *Dom i tekst*, Studio grafičkih ideja, Zagreb, 1993., str. 75

će racionalnost Dragojević nerijetko podijeliti s drugim pjesničkim subjektom tako dodjeljujući nekomu drugomu oko spoznaje. Takvu će poetiku Branimir Bošnjak nazvati „lirikom oka"[57]. U Dragojevićevoj prvoj zbirci, *Kornjača i drugi predjeli*, možemo liriku prepoznati u samoj kornjači čiju ulogu autor nije imao prikriti već otvoreno progovara kroz njen simbol.

> „Kornjača uprizoruje "kratki spoj" između razina iskustva i iskazivanja, što uvelike destabilizira potencijale za oblikovanje estetske iluzije i čitatelja neprestano vraća na površinu diskursa. U središtu te diskurzivne tenzije nalazi se lirski subjekt, pa je odmah na početku važno odrediti njegovu poziciju. Ona je slična onoj u već interpretiranim tekstovima, u kojima djeluju protagonisti iz poretka organske ili neorganske prirode - no dok su oni posredovani impersonalnom lirskom perspektivom kao likovi lirske naracije, u Kornjači je lirski subjekt sama kornjača; čak i kada je iskaz impersonalan ili izrečen u prvom licu množine, zbog višestrukih diskurzivnih i kontekstualnih veza s ostatkom ciklusa čitatelj ga je sklon povezati s njezinim glasom."[58]

Izmjenjivanjem pojavnosti koju Dragojević vješto gradi kroz pjesnički subjekt makar ne direktno, indirektno izmjenjuje i stanja u kojima se sam pjesnički subjekt nalazi, makar imenovanjem predmeta čija je bit imenovanje poruke.

> „Dragojevića uzimamo kao svojevrsnog "začinjavca" raspremanja smisla upravo zbog očigledne namjere da pisanjem upiše svijet u onom obliku koji je najbliži onome očiglednom, da bi upravo kroz ovakav "snimak" nastao svojevrsni komentar inventariziranja svijeta. Približavanja očišta i vrijednosti dovodi do sužavanja pisanja u munjevitu kapsulu trenutka: tako izrasta paradoks, kao ono suštinsko "učinkovitosti" površine. Nema bolje definicije od one koju spominje Deleuze govoreći o stoičarima: "Sve se zbiva na granici stvari i rečenice.""[59]

Pjesma ne daje otklon od prisutstva, ona čitatelja približava u isto vrijeme kada prisutstvo osjeća i pjesnički subjekt, te time i on i čitatelj postaju

---

[57] n. dj., str. 71
[58] Oblučar, Branislav: *Na tragu kornjače*, Disput, Zagreb, 2017., str. 77
[59] Bošnjak, Branimir: *Dom i tekst*, Studio grafičkih ideja, Zagreb, 1993., str. 72

otkrivači još jednoga novog predjela. „To je nevjerovatna borba za prisutnost, prepoznavanje obrisa svijeta, ali ne u njegovoj pukoj transpoziciji sentimentalne oporuke."[60] Vratimo li se na isticanje Tee Rimany Benčić o pjesnikovoj posebnosti u postojanju života i njegovom viđenju, tu posebnost možemo potkrijepiti navodom Branimira Bošnjaka kako je Dragojević „"nepotrebni" vidovnjak u jednom svijetu u kome se svaki "cvijet roguši i urla na naš prilaz", ali je to i jedini način utemeljenja prisustva."[61]

Nerijetko ćemo se čitajući interpretaciju ili kritiku Dragojevićeve poezije susresti s pojmom „otočnosti". Dvojaka je simbolika toga pojma. Prva razina upućuje na jezik nastao pod utjecajem otoka što je posljedica Dragojevićevog odrastanja na Veloj Luci. Druga razina pak prikazuje izoliranost pjesničkog subjekta koji prikazuje svijet svojom istrgnutošću jer „kod Dragojevića je govor o Drugome zapravo govor ili o sebi (Prvome) ili pak povod za metafizički razgovor o univerzalnom, globalnom (Trećem)."[62]

„Već svojom prvom knjigom 1961. Kornjača i drugi predjeli, i uopće prodorom na hrvatsku književnu pozornicu, Danijel je Dragojević značio datum u pjesničkom polju te pozornice i što se tiče predmeta opjevavanja i što se tiče tematizacije i što se tiče strukturiranja poetskoga jezika i nove, primjerene mu diskurzivne, označiteljske prakse."[63] Smisao u općem besmislu je konstanta u svim Dragojevićevim zbirkama. U opisima rituala svakodnevnice i gibanjima nesvjesne svijesti koja se zaokuplja detaljima koji rađaju misao opredmećenja svijeta, opredmećenja će opjevati bitak postojanja. „Dragojeviću je Ja središte samoizgrađenog svijeta u kojem ga nikakva upotreba ne dotiče, on je apsolutni vladar, a tu si poziciju osigurava oboružan pjesmama koje misle umjesto njega!"[64] Njegova pozicija kao ishodišnog centra vizije mira okrenut će smjer poezije „ne samo modernizmu, nego i posmodernizmu, uz vječnu misao - ništa nas neće u ovom svijetu sačuvati i zaštitit, ukoliko nemamo svoj."[65] Takvo

---

[60] n. dj., str. 74, 75
[61] n. dj., str. 77
[62] Užarević, Josip: *Između tropa i priče, Rasprave i ogledi o hrvatskoj književnosti i književnoj znanosti*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2002., str. 44
[63] Milanja, Cvjetko: *Doba razlika*, Stvarnost, Zagreb, 1990., str. 121
[64] Benčić, Rimani; Tea: *Mi smo mjesečari*, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2007., str. 134
[65] n. dj., str. 135

pjesništvo suzbija ono u kojemu se izriče univerzalno sagledavanje svijeta, takvo pjesništvo daje prikaz svijeta viđeno očima jednog pojedinca.

Stojim pred jednom od sebe različitom moći[66], iskaz koji se otkriva početkom prve njegove zbirke daje nam odmah na uvid kakva je pozicija pjesničkog subjekta te kolika je moć onoga što je nasuprot njega. Pjesnički subjekt se uzemljuje i promatra. Dragojević ima primarnu i istinsku potrebu da uvijek iznova otkriva i provjerava vlastita otkrića o stvarima i bićima i njihovoj cjelokupnoj važnosti za sudbinu svijeta. „Zaista, postoje dvije glavne vrste zamjena, dvije bitno različite vrste supstitutivnosti: jednom se samo mijenja poredak elemenata i vanjski izgled stvari, a drugom se stvari preobražavaju zasnivajući posve nove, originalne poretke."[67] Dragojević je prekrajajući i slažući svijet po svojoj mjeri uložio u pjesmu napore da probudi svijest kako svaki čovjek drugome može biti primjer baš kao što se neka stvar može zamijeniti nekom drugom iz potrebe ili jednostavnog htijenja prekrajanja. Dragojević će nastojati da „metafizičko dokuči i objasni ili čak artikulira putem fizičkog."[68] U njegovoj poetici miješaju se sfere fizičkog i metafizičkog u vrtlogu naglih izmjenjujućih pojavnosti. „Dragojević je pjesnik evidencije, ma kako intenzivno bio vezan uz riječi one za njega nikad nisu samodovoljni, čarobni plašt koji nam zakriva stvarnost, nego imaju jasnu moralnu zadaću: osnažiti budnost, sudjelovati u nezavršivu poslu, osviještenja."[69]

---

[66] Dragojević, Danijel; *Kornjača i drugi predjeli*, Matica hrvatska, Split, 1961, str. 9
[67] Pavletić, Vlatko: *Zagonetka bez odgonetke*, Mladost, Zagreb 1987., str. 91
[68] n. dj., str. 91
[69] Pejaković, Hrvoje: *Kružnica nade*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., str. 100

3. Problemska određenja poezije Danijela Dragojevića

Tonko Maroević će u knjizi *Skladište mješte sklada* imenovati Danijela Dragojevića najutjecajnijim pjesnikom druge polovice dvadesetoga stoljeća. Svoju ranu poeziju Dragojević gradi isključivo na emociji koja se javlja kao ushit pri susretu sa izvanjskim svijetom. Pjesnički subjekt pri takvoj tvorbi ostaje statičan aktivirajući dinamičan svijet u svijesti, „da bi zatim fenomenološkom redukcijom i elastičnim tretiranjem jezične tvarnosti došao do otvorenosti koja hvata najsuptilnije titranje bića."[70] Problemsko obilježje pjesme u prozi javlja se zbog odnosa stihovnog i proznog ili lirskog i epskog izraza. Pjesma u prozi „se javlja marginalno i lateralno u odnosu prema poeziji u stihu, a nešto od razmaka, rezerviranosti i distance ostat će njezinom trajnom karakteristikom."[71] Marginalnost koja se često veže za pojam pjesme u prozi Maroević objašnjava ovako: „"Prava" pjesma u prozi je najčešće u međuprostoru između prenaglašene zvučnosti i ritmičnosti uzvišena govora i prenapregnutoga "nultog stupnja pisma" ohlađenoga pogleda, u onome što preostaje između "biblijske" inercije i jednoznačne naracije (…)."[72]

Dragojević poeziju gradi u prostoru između riječi i stvari želeći prikazati ishodišne slutnje pjesničkog subjekta, želeći prikazati svijet viđen očima pjesničkog subjekta. Takva poezija prikazana je, kako je Maroević naziva:

> „izravnim govorom, prozom. Da bi "navio" pjesmu kako bi se što duže i što skokovitije gibala Danijel Dragojević joj ostavlja mehanizam slobodnim i otvorenim. Uloga ključića može preuzeti poneki uvodni ulomak eksplikativne, esejističke intonacije. Gledajući kako logično i susljedno teče rezoniranje i rasuđivanje o nekim sasvim općenitim stvarima, uvijek nas iznenadi što se neprimjetno, kao usput, započinje odvijati i jedno i drugo, latentno događanje (…)."[73]

---

[70] Maroević, Tonko: *Skladište mješte sklada*, Grafički zavod Hrvatske d.o.o., Zagreb, 2010., str. 30
[71] n. dj., str. 42
[72] n. dj., str. 42
[73] n. dj., str. 48

Tako općenitim stvarima svakako treba pridodati značenje u poetici koja se razvija onkraj izvanljudskih postojanja: prije svega to je topika animalnih bića preko kojih Dragojević uspostavlja ljudsku egzistenciju uspoređujući je i stavljajući je na istu razinu sa životinjskom jer učeći od životinja, čovjek se vraća svome prvotnom bitku. Primjer ove topike pronalazimo već u prvoj zbirci pjesama *Kornjača i drugi predjeli* gdje je

> „animalistička vizura kod Dragojevića podržana prikladnim motivima, koji se prije svega odnose na kornjačin biotop: na njezinu tjelesnost (oklop, utroba, trudnoća), kretanje i okolni svijet promatran iz "donje" perspektive. Istodobno, ti su motivi i predmetom lirske konceptualizacije, pa njihova funkcija nije tek razvijanje lirske iluzije, već i osobite simbolike koja sudjeluje u složenoj semantici Dragojevićeva kozmosa - kornjačin oklop povod je tematizacije odnosa vanjskoga i unutarnjeg svijeta, njezin spori hod povezuje motive kretanja, gledanja i kontemplacije, trudnoća i plodnost metafore su sabiranja, a horizontalna položenost i prijanjanje uz tlo otvaraju temu kontakta prema zemnoj i podzemnoj sferi, kao i stanovitog zazora od visine."[74]

Težnje da se pronađe bitak proizlazi iz jakih čuvstava čiji je krajnji proizvod pjesma, „sanjotvorna minijatura"[75] kako ju naziva Vlatko Pavletić. Ta sanjotvorna minijatura sadržava sama jaka mjesta, naglašene sadržaje, same poante što ovoj poeziji daje „snagu izričaja bez ikakve službe i svrhe u društvenom smislu."[76]

Dragojevićeva je „fenomenološka poezija" začeta je u začudnosti koja se javlja u stvorenom pjesničkom subjektu. Začudnost koja je pokrenula statični svijet pjesničkog subjekta nije nastala iz dovršenih stvari ili njihovih opredmećenja, nastala je u razdoblju stvaranja te predmetnosti, u tomu procesu u kojemu je pjesnički subjekt aktivno sudjelovao budnim okom, uvijek na distanci od opredmećenja svojega tijela. Pejaković Dragojevićevu poetiku

---

[74] Oblučar, Branislav: *Na tragu kornjače*, Disput, Zagreb, 2017., str. 77, 78
[75] Pavletić, Vlatko: *Kako razumjeti poeziju*, grafički zavod hrvatske, Zagreb, 1995., str. 207
[76] Mađer, S. Miroslav: *Studij pjesme*, altaGAMA, Zagreb, 2007., str. 73

naziva „gustom mrežom tema i motiva”[77] smatrajući kako se svaki tekst nadovezuje na prethodni, i tako uzastopnim nadovezivanjem nadomješta nedorečenosti koje su preostale u prethodnom tekstu. „Već prva Dragojevićeva zbirka, Kornjača i drugi predjeli (1961), u čijem središnjem dijelu ulogu lirskog subjekta preuzima mitski a ipak i vrlo prisni, povremeno upravo psihološkim crtama obilježen lik Kornjače, jasno je pokazalo kako se Dragojevićevo shvaćanje poezije radikalno razlikuje od one prvenstveno egzistencijalne orijentacije koja je tih godina, pod utjecajem sugestivnih ranih zbirki Slavka Mihalića, dominirala hrvatskim pjesništvom.”[78] Imaginacija je obojena jakom željom da se vremenu u ograničenom prostoru pokloni zapis, da ono što je prolazno barem na trenutak bude vječno, prekinuto, dotaknuto, doživljeno, stvarno, i da kao takvo bude prikazom postojanja. Takva imaginacija srodna je religioznosti s kojom se Dragojevićeva poetika nerijetko povezuje. „Pjesnik u svom odnosu prema svijetu nastoji ne dijeliti, odabirati, hijerarhizirati, nego pustiti neku stvar da bude ono što jest, a u isti mah nastojati oko nje, omogućavati njeno postojanje svojim gledanjem i zahvalnošću, jer već sam neposredan odnos prema bilo kojem običnom predmetu za njega predstavlja i čudesni višak, radosnu razmjenu.”[79] Spomenuli smo jaka mjesta u poetici, određene riječi koje će zamjenjivati sve druge. Taj pristup je prvenstveno karakteristika pjesme u prozi s kojom se Dragojević pojavljuje u hrvatskoj književnosti. Pjesma u prozi tako se našla rame uz rame s pjesmom u stihu, a sam Dragojević niže pjesme u prozi u svoje prve tri zbirke pjesama. Da se odjeci njegove prve zbirke pjesama, *Kornjača i drugi predjeli*, mogu iščitati kroz cijeli pjesnički opus, istaknuo je Branislav Oblučar u knjizi *Na tragu Kornjače*.[80]

Iako se poetika Danijela Dragojevića nerijetko opisivala kao religiozna poetika, postoje mišljenja kao što je mišljenje Pejakovića da je ovo poetika čije naličje je „bijeli bijes”[81] te da se može odrediti kao „religija bez Boga”[82].

---

[77] Pejaković, Hrvoje: *Kružnica nade*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., str. 143
[78] n.dj., str. 143
[79] n. dj., str. 145
[80] Oblučar, Branislav: *Na tragu kornjače*, Disput, Zagreb, 2017., str. 58
[81] Pejaković, Hrvoje: *Kružnica nade*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., str. 147

Kada se uzima kontekst određenja ove poetike kao religije bez Boga prvenstveno joj se ne pripisuju neka blaženstva spoznaja u kojoj je obično pisac samo izvršitelj božjeg govora, smatra se da je to poetika u kojoj niti pesimizam nije ključna odrednica, već upravo jedna ravnodušnost u tijelu, jedna središnja praznina koja se ispunjava kroz suodnos sa svijetom i to na način da se ta praznina ispunjava u trenucima gomilanja opažanja te u konačnici prazni pri shvaćanju da je sve bilo samo imenovanje pojavnosti te da prostor biva sam po sebi, u isto vrijeme blizak i dalek čovjeku.

Jezik ove poetike nije prenaglašen, već umjeren, a jezični postupci „temelje se na suptilnim pomacima na leksičkoj razini, povezivanju disparatne građe, što za učinak ima hipermetaforizaciju iskaza."[83] Već smo istaknuli kako se dvojako čitanje poezije zasniva na semantici pjesme, no kako navodi Oblučar „većina pjesama odlučuje se za „mekši", opušteniji ton, prozna sintaksa bez poteškoća prodire u fakturu stiha, čemu je paralelna i stanovita čežnja za iscrpnošću, težnja, naime, da se (bilo na razini pojedinačne rečenice, bilo čitave pjesme) ekspliciraju sve mogućnosti skrivene u motivu, da se kaže i ono što bi u nekom zgusnutijem iskazu bilo prepušteno čitateljevu podrazumijevanju."[84] Maroević pak zaključuje kako kod Dragojevića možemo iščitati svojevrsno nepovjerenje „koje se tiče odviše uhodanih semantičkih veza (...)."[85] To nepovjerenje bit će izrečeno suprotnostima koje će zasititi njegovu poetiku. Suprotnosti će u pjesničkom subjektu probuditi želju za njihovim stalnim pomirenjima, doticajima kako bi se izgradila mirna zona, uravnoteženost, središte. U neprestanoj želji za pronalaskom središta ravnoteže, Dragojević će otvoriti i pitanje tijela, tj. njegove percepcije tjelesnosti nasuprot promatranog subjekta. „Kada je riječ o motivu tijela (...) ono je manje "stvarno", a više idealizirano, u kršćanskom smislu (čistoća je njegov temeljni atribut)."[86] Književna kritika dotaknula se već spomenutog Bošnjakovog pojma „lirike oka", pa će Oblučar objasniti da je funkcija tog motiva u tekstu dvostruka jer je „ujedno autorefleksivna i referencijalna. Naime,

[82] n.dj., str. 147
[83] Oblučar, Branislav: *Na tragu kornjače*, Disput, Zagreb, 2017., str. 63
[84] Pejaković, Hrvoje: *Kružnica nade*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., str. 151
[85] Oblučar, Branislav: *Na tragu kornjače*, Disput, Zagreb, 2017., str. 63
[86] n. dj., str. 97

njima se čini opažljivim mjesto lirskoga subjekta kao instance koja gleda i govori. Istodobno, oko ili viđenje predstavlja i sadržaj gledanja te naglašava da je lirski svijet o kojem je riječ bitno posredovan perceptivnom sviješću."[87] Pogled je jedan od temeljnih pojmova Dragojevićeve fenomenološke poezije. On je začetnik buđenja svijesti, pa će takav ili otkrivati tajnu prostora ili biti temom sam sebi. Kako Dragojević izgrađuje poetiku, tako će ona u procesu motiv pogleda učiniti nositeljem prikazivačke funkcije kako ističe Oblučar, jer „gledanje strukturira lirsku situaciju, uvodi element naracije i djeluje kao otponac lirske meditacije."[88] Svakako treba naglasiti da je oko samo dio koji čini percepciju pjesničkog subjekta uz već spomenuto tijelo.

> „Indikativno je što će kritičari poput Cvjetka Milanje i Branka Maleša postupak fenomenološke redukcije u Dragojevićevim tekstovima opisati upravo u terminima unutrašnjosti, kao dopiranje pogleda do "srca 'stvari'", do "nutrine" bića (Milanja, 1991:128), ili do "izvorne srži" predmeta (Maleš, 2009:259), a tu će dimenziju Mrkonjić prikladno označiti pojmom sanjarije, mašte ili imaginacije (1971a: 172-177) kao temeljnog modusa koji upravlja pogledom Dragojevićeva lirskog subjekta i objašnjava učinke uzajamnosti subjekta i svijeta."[89]

[87] n. dj., str. 97
[88] n. dj., str. 116
[89] n. dj., str. 117

4. Pregled zbirki Danijela Dragojevića

4.1. *Kornjača i drugi predjeli*

Danijel Dragojević svoju prvu zbirku pjesama *Kornjača i drugi predjeli* objavljuje u Splitu 1961. godine. Zbirka se sastoji od pet dijelova odvojenih rimskim brojevima. Četiri prve pjesme stoje pod podnaslovom *Stojim pred jednom od mene različitom moći*.

***S**tojim pred jednom od mene različitom moći.*
Preda mnom skoro crna ploha, a iza mene opet
jedna crnina koja se lagano diže i pali. Od jednog
skorog prolaza nešto je ostalo, nešto kao miris
crvenih algi. On će još dugo trajati iako se na
zapadu sjena preko sjene smjestila.
Stojim malen i šćućuren na međi gdje je kopno
Tek nozi znano, gdje je more neki potkožni demon.
Jedno je kopno, jedno je more, a ova je luka
nešto što nije ni kopno ni more i što je i kopno
i more udruženo za jedan samostalan život.[90]

Pjesnički subjekt je svjestan da čovjek sa svojom pozicijom u svijetu u suodnosu sa drugim živim bićima predstavlja svojevrsnu moć. Moć pred kojom se sada zatekao je nepoznanica, svjestan da ono što ona izaziva u njemu ima jakost. Nepoznavanje iste i shvaćanje da nije istost s njim naziva *različitom moći*. *Skoro crna ploha* našla se pred pjesničkim subjektom, a iza njega *opet jedna crnina* koja se lagano diže i pali. Ploha ima dužinu i širinu, ploha je svjetlosna mrlja, ploha može imati treću nenaglašenu dimenziju. *Skoro crna ploha* nije apsolutno crna, od površine na koju pada svijetlo nije ugasilo svaki sjaj, kao što je s druge strane, iza nje, *crnina koja se diže i pali*, bez naznake svjetlosti. Crno se širi i *jednog skorog prolaza* je nešto ostalo, malo svjetlosti, toliko malo da ga podsjeća na miris crvenih algi koji će dugo trajati barem kao

[90] Dragojević, Danijel: *Kornjača i drugi predjeli*, Matica hrvatska, Split, 1961., str. 7

sjećanje ili želja da se svjetlo zadrži bez obzira što se sjene preklapaju sve više.

Malen, šćućuren na međi. Pjesnički subjekt se osjeća neznano na crti koja razdvaja dva suprotna kraja, kopno koje je poznato samo nozi koja gazi po njemu i more koje uspoređuje s potkožnim demonom. Samo je luka nešto približno određeno, nešto što nije ni jedno ni drugo ili je pak i jedno i drugo zajedno kao prikaz mjesta gdje se nastanjuje zajednički život. Mogli bismo reći kako je Dragojević u ovoj pjesmi izgradio pjesnički subjekt koji predstavlja tu istu luku. On zna čemu služi luka, ali kada pogleda s jedne i s druge strane neće moći razaznati kome pripada, kojoj strani pripada i što je ona, kopno ili more ili je i jedno i drugo udruženo za samostalan život.

Kamo se može krenuti onda, pita se Dragojević trećom pjesmom u prvom podnaslovu: *s tom večeri kamo se može krenuti?*[91], kada sve što jesmo je sada ovdje, sve što smo bili isto je sa nama i naša budućnost je stvorena iz ovoga trena, iz naših spoznaja koje se bude, pale poput svjetala.

(...)
Budućnost se stječe možda već tu u svjetlima koja se svaki
čas sve više pale, u krikovima volje krvi za novi
tok, u rukama tih snažnih spavača, tih osoljenih
mužjaka i ženki, u toj sili koja će vjerojatno novom
danu i svim stvarima dati nova imena, pobijediti
različite vjetrove, pomiriti glasove s mora, glasove
zelene plodnosti i zaustavljenu kišu nebesa koja
hladi sva lica.[92]

Sila pred kojom stoji, različita od njega, imenovat će novim danom sve stvari, novi dan će izbrisati naše sjene u prostoru jer (…) *vrijeme je kada sva sjećanja na velike stvari za nama nestaju* (…).[93] U suodnosu s nepoznanicu i shvaćanju svojega položaja, malenoga, skučenog u svojemu tijelu, gomilat će

[91] n. dj., str. 9
[92] n. dj., str. 9
[93] n. dj., str. 10

se spoznaje o pretrpanosti događajima, o nemogućnosti riječi da kažu sve i da sve stane u jedan omeđen prostor. U proznom tekstu, *Prepoznavanja*, koja nastaju nakon prvotne spoznaje položaja pjesničkog subjekta u suodnosu na prostor ili svijet koji ga okružuje, Dragojević će svojim pjesničkim subjektom nanizati spoznajne istine: (…) *zatvara mi se riječ, a nije da sam se rasuo po svijetu* (…) *događa se svakome svašta i to vremenom postaje zakon* (…), mogućnosti riječi s kojima se susreo u mreži misli: *nije važno da sam sada ovdje. Samo nekim mjestima možemo zahvaliti za nehotične riječi*[94] i želje koje su tu negdje, uvijek na domak njemu, ali uvijek odjeljenje od njega: *pogled na more: tako bi trebalo živjeti, razborito, šutljivo, postojano, a ne da se misli: ove oči, one oči, puno očiju. Zora na moru, između mraka i svjetla, ona mitološka buđenja kristalnih iskrišta: to je to.*[95] Ono čemu će se pjesnički subjekt uvijek vraćati je svijet koji je izvan njega, prostor u kojemu biva svojim postojanjem, ali nikada dovoljno prisutan jer prostor će u njegovu oku kreirati viziju ljepote koja će ga uznemirivati i učiniti željnim da bude dijelom tog prostora. Ono što će ga dijeliti od prostora, i to isto će uvijek izroditi prepoznavanje, jest granica koju postavlja tijelo, nemogućnost pogleda na sebe u kojoj jedina mogućnost ostaje pogled na ono što je izvan njega. Dragojević će u proznom tekstu *Cavtat* ispisati tu istu spoznaju (…) *čitav sam se tresao jednom kada sam osjetio da mi je s one strane oka zaostala neka slatkoća. Ronio sam u mrak i strašno mrzio sunce.*[96] Istovremenu čovjekovu prisutnost i odsutnost u prostoru nerijetko će Dragojević opjevati koristeći slike iz prostora, slike svakodnevnice, na kojima će izgraditi jaku metaforizaciju. U svojoj prvoj zbirci u trećem dijelu, Dragojević će nesigurni položaj pjesničkog subjekta, iz pjesme koja otvara istu zbirku, potvrditi sljedećom pjesmom:

Cvijet je na zemlji okrenut prema suncu.
Između sunca i zemlje prostor je gdje nisu
ni zemlja ni sunce.
Cvijet gleda, motri i želi željom laganih usana,
željom laganih krila, željom svog dugog struka

[94] n. dj., str. 11
[95] n. dj., str. 13
[96] n. dj., str. 38

prhnuti prema suncu, sljubiti se s njim.

Kada ta želja preplavi latice i prostor oko cvijeta, njegova veza sa biljkom, njegova spona sa zemljom slabi. I on odjednom, u najširem cvatu, odleti.

To je leptir!

Ovisan o zemlji i suncu, on ostaje u prostoru gdje nisu ni zemlja ni sunce.[97]

Ponovno imamo dvije suprotnosti, dvije pojavnosti: sunce kao izvor svjetlosti i topline i zemlju u kojoj se cvijet ukorjenjuje kao što se čovjek ukorjenjuje u istu svojim koracima i bivanjem. Pjesnički subjekt promatra dinamizirani vanjski svijet, jednu jednostavnu svakidašnju sliku prirode i u istu sliku smješta želje i htijenja stvarajući emocionalnu nabijenost. Razmjernost naboja i ushićenje najbolje prikazuje pjesma *Rođenje*:

Kakvo jedinstvo godišnjih doba!
Sam samcat: imam te sveprisutnu, moja najšira međo. To zovem radošću. Zrak, svuda zrak, ti prilaziš zemlji da na njoj presvisneš od bola i zanosa. (...)[98]

Emocionalna obojenost čini da ta ista slika svakidašnjeg viđenja prestaje biti svakidašnja i biva pomaknuta prema nekoj spoznajnoj katarzi u kojoj uviđamo jednostavnost postojanja, jednostavnost prostora koji opstaje bez pravila, njegov ritam pokreta, puninu, živi život. Takvim postupkom opisivanja viđenja unutarnji statični svijet pjesničkog subjekta se dinamizira i predstavlja svojevrsni oblik katarze, biva prekinut spoznajnom istinom rađajući djelomičnu ravnodušnost koja jezik čini poput izjave, vračajući nas ponovno na početak, na viđenje odijeljeno od emocija. No ovoga puta, pjesnički subjekt nije isti. Sada, okupan svjetlošću ponovno uranja u mrak i tako daje prikaz ravnodušnosti koja svjetluca na trenutke koju će Dragojević izreći u pjesmi

[97] n. dj., str. 42
[98] n. dj., str. 51

Ozračenje: (...) *Ali ne, mi odlazimo s pogledom jednoj tački, jednom pravcu. Možda je to pad, a možda rast. Sada je to svejedno.*[99]

Odstupanjem od klasičnog govorenja Dragojević ostvaruje preko vidnog polja kornjače i time tvori začudnost. „Kornjačin oklop povod je tematizacije odnosa vanjskoga i unutarnjeg svijeta, njezin spori hod povezuje motive kretanja, gledanja i kontemplacije, trudnoća i plodnost metafore su sabiranja, a horizontalna položenost i prijanjanje uz tlo otvaraju temu kontakta prema zemnoj i podzemnoj sferi, kao i stanovitog zazora od visine."[100]

Kornjača
… tek što sam se protegla u svojoj šutnji, a već
moram biti nijema. ..
… ovaj predah… volim što ću se čim otvorim
oči prevariti, ja i sav ovaj daleki mir. Ta radost,
to srce za suton ne znalo: o svjetlo, iz svjetla se
iznosiš.[101]

Kornjača će biti kazivač, utjelovljenje lirskog glasa koji progovara o prostoru i vremenu u kojemu se nalazi. *Tek što sam se protegnula u svojoj šutnji* daje jednu novu nadu, mogućnost iskaza, *a već moram biti nijema* ukazuje na konstantnost uviđanja da sve mrvi vrijeme jer i mir koji se spozna već novim treptajem oka biva dalek ili nas razuvjerava da je ikada postojao.

3.
Sada znam sve! Pod ovim krovom nalazi se ono
što mi nikakvo putovanje neće oteti. To je
humak na koji prilažem svoje ostatke, mjesto koje
grlim.
O kukavna mi zagrljaja!
Gubim svaki čas ono što sam u početku imala:
i to se zove pad u čistoću.

---

[99] n. dj., str. 47
[100] Oblučar, Branislav: *Na tragu kornjače*, Disput, Zagreb, 2017., str. 77, 78
[101] Dragojević, Danijel: *Kornjača i drugi predjeli*, Matica hrvatska, Split, 1961., str. 59

Pored mene u ogrtačima prolaze vjetrovi. Oni
su slobodno mogli zavisiti o svome snu. Tako se
činilo.[102]

Pojam koji se veže uz kornjaču je pojam središta, pojam ravnoteže. Ravnoteža se pokušava pronaći u suodnosu kornjače, pjesničkog subjekta, i prirode koja joj nudi spoznaju o padu u potpunu čistoću, o gubitku našega bitka i pronalaženju novoga. Taj trenutak, taj proces pada najbolje je opisan slijedećim stihovima:

4
Ovo nije predio iza onoga srca koje slavim. No
nastavit će se i živjeti zauvijek ovdje. –
govorim to sada bez opasnosti da povrijedim u
sebi čedo trijeznosti. – Prljave se kese, ni ljepota
tijela, ni krepost ovdje ne spominju; nema dobara,
tek pravednici uredno rasiplju svoju smrt utanjujući
je pokretima svoga mesa.
Osjećam užas – slutnju duha, ali ne vičem,
nisam branič ničijih djela. Sporo se vučem ulicama,
nikada nisam sama čitava; gdje je onaj dio mene (na kom sam ga rastanku ostavila?) što mi je spajao prvi i zadnji zaglavak, a mislila sam da će mi biti razbibriga kada me bude hvatao škrip
smrti?
Glava mi pada, naslanja se na oklop….
Ja ipak ostajem. Već davno imam razigran
grob, i već sam sebi milija jer mogu počivati u
zalogu svojih očiju i rođene građe.[103]

I već sam sebi milija jer mogu počivati i zalogu svojih očiju i rođene građe. U cijelom spoznajnom vrtlogu u konačnici imamo otrežnjenje koje počiva na činjenici da se ostaje ovdje, u prostoru, u prostoru kojeg se kreiralo

[102] n. dj., str. 61
[103] n. dj., str. 62, 63

pogledom. Spoznajni vrtlog obojen napetošću u konačnici se prizemljuje i pronalazi ravnotežu. „Dvojstvo posjeduje mogućnost dinamike koja se kod Dragojevića uvijek obnavlja - harmonija i sukob, mir i napetost. Ambivalentnost je temeljna karakteristika autorove poetike, a njegov je privijenac svojim kozmičkim preokupacijama iznosi u punome svjetlu - ističući suprotnosti te potrebu za njihovim dovođenjem u ravnotežu."[104] Ambivalentnost na kojoj se zasniva poetika Danijela Dragojevića svrsihodna je. Ona poučava kako svaka pojavnost ima za svrhu otkrivanje neke druge pojavnosti ili jednostavno kako pojavnost donosi sagledavanje iste iz različitih perspektiva koje ujedno mogu označavati novi život jer sve dolazi k nama da pouči pa *zime će doći da me pouče dobroti duboka sna. Čitav red naslanja se na mene: gdje nema razloga za preveliku radost, nema ni za tugu.*[105] Danijel Dragojević u zbirci *Kornjača i drugi predjeli* kreira pjesnički subjekt koji zna da *nebo nas obuhvaća svim godinama svjetlosti*[106]*,* i koji je neizvjestan namjerno kada drugo ne može biti. Ravnoteža i središte su dva utočišta kojima se teži:

Vraćam se u središnji krug gdje moje zračno
pamćenje pokreće virove umjesto svih putovanja i
izlazaka. Tu ostajem. Tu ostajem zauvijek. Možda
je ovo doista vrijeme rasapa.[107]

[104] Oblučar, Branislav: *Na tragu kornjače*, Disput, Zagreb, 2017., str. 92
[105] Dragojević, Danijel: *Kornjača i drugi predjeli*, Matica hrvatska, Split, 1961., str. 70
[106] n. dj., str. 106
[107] n. dj., str. 90

4.2. *U tvom stvarnom tijelu*

Zbirka pjesma *U tvom stvarnom tijelu* objavljena je 1964. godine. Zbirka sadržava pedeset i jednu pjesmu bez naslova. Početak svake pjesme je grafijski označen podebljanim početnim slovom riječi koja otvara pjesmu. Zbirku pjesama otvara pjesma:

***K**ao što se vjetrovi koji na kopnu duvaju nastoje vratiti u*
more gdje su nastali, tako se i ja iz mjesta bez oblika i granica
gdje me progone tamne mrlje vraćam k tebi, mome jedinom
moru. Konačno, pronašao sam put natrag, i stojeći na obalama blizu
sam uviđanju svog porijekla, porijekla buđenja koje se u
tebi začelo. A koliko sam te mrzio i kako sam bježao od tebe!
Obnavljam nadu u svoje ruke; do jučer bezrazložni pejsaži sada
su čisti; hiljade milja uokolo osjećam pokrete insekata i drugih
životinja, i čini mi se da je svakome urođeno mjesto za potomstvo,
da se raduje svojim mladuncima. Tako si ti duša ovoga
svijeta, jer dirajući travku u šetnji, znam da nisam sam, da je
ne dodiruju samo moji prsti: bez tebe oni u njoj ne bi nikada
bili kadri osjetiti suradnju života. Ti ni ne slutiš daljinu iz koje
se vraćam, daljinu neupotrebljiva mraka. Ali svaki povratak čini
da prilazim svemu, da prilazim tebi, da ti se radujem kao
prvi put.[108]

Pjesnički subjekt više nije ograničen oblikom, barem djelomičnim, kao što je to bilo u zbirci *Kornjača i drugi predjeli*, sada imamo prostor bez oblika i granica u kojemu su nastanjene crne mrlje. Svoj povratak pjesnički subjekt će ovdje usporediti s povratkom vjetrova moru, pa će more biti utočište, ali i mjesto rođenja onoga koji ga potražuje. „Dinamika bliskosti i daljine određuje tako ljubavni diskurs Dragojevićeva subjekta - obilježen više traženjem nego dostizanjem savršene mjere drugoga."[109] Pronalazak sebe koji se naslućuje na obalama, *stojeći na obalama blizu sam uviđanju svog porijekla, porijekla*

[108] Dragojević, Danijel: *U tvom stvarnom tijelu*, Naprijed, Zagreb, 1964., str. 7
[109] Oblučar, Branislav: *Na tragu kornjače*, Disput, Zagreb, 2017., str. 97

buđenja koje se u tebi začelo, dat će nam uvid u novu mogućnost pronalaska nade jer „u zbirci U tvom stvarnom tijelu potraga lirskog subjekta za obiljem života u liku ljubljene žene ujedno je i potraga za istinskom i pravom riječju."[110] Obnavljanjem nade sve bezrazložno postaje čisto pa i pejzaži sada imaju drugačiju sliku. Razbija se sljepilo uma i osjeća se priroda miljama daleko, osjeća se čistoća, postojanost koja je bila daleko. Pokreti insekata i drugih životinja čine pjesnički subjekt postojanim u prostoru. Dragojević će oslikati početnom pjesmom svu ljepotu ponovnog buđenja preko drugoga, pa će njegov pjesnički subjekt napraviti odmak od sebe uzdajući se u drugoga nazivajući ga *dušom svijeta* koju osjeća dodirom trave. Osjećanjem drugoga pjesnički subjekt pronalazi smisao u jednoj banalnoj stvari kao što je osjećaj travke pod prstima u prolazu jer ta travka ima ponovno smisao, jer povratak smisla čini da prilazi svemu i da mu se raduje kao prvi put. „Roland Barthes u fragmentima ljubavnog diskursa takav jezik naziva jezikom imaginarnog, koji nije "ništa drugo doli utopija jezika; jezik posve iskonski, rajski, jezik Adama, jezik 'prirodan', oslobođen izobličavanja ili iluzija, prozirno i čisto zrcalo naših čula, čulni jezik (...)."[111]

„Kada je riječ o motivu tijela, koje je naslovni i jedan od provodnih motiva knjige, ono je manje "stvarno", a više idealizirano, u kršćanskom smislu (čistoća je njegov temeljni atribut)(...)."[112] Stvarnost tijela, smatra Oblučar, Dragojevićev zasniva na odmaku od stereotipnih shvaćanje ženske subjektivnosti i tjelesnosti, ali isti diskurs se također odmiče od ustaljenih konvencija prikaza ženskog obožavanja. Jezik je usklađen i blisko povezan s tijelom i percepcijom subjekta, posebno s pogledom. Apsolutno oprečnu pjesmu pronalazimo na kraju zbirke. I dok prva pjesma otvara zbirku naslućivanjem nade, završna pjesma poriče prvotnu spoznaju:

N*isam je želio, brišem tu šaru. Htio sam čistiji pokret: da ne*
pomaknem ruku, a bjelina se nehotično ustitra, i onda se najednom
raspršiu zraku: svuda zavlada nestanak.
Nisam to želio, niti išta da posluži vidu. Nisam to želio.

[110] n. dj., str. 100
[111] n. dj., str. 100
[112] n. dj., str. 97

Vapijem prethodni čas.[113]

Opijen dubinama pjesnički subjekt pada u obamrlost. Osjećaj uspoređuje s božanstvom, ali trenutak prisebnosti navodi ga da pomišlja kako božanstvo ujedno može biti i užas. Dragojević niže ambivalentnosti ne bi li prikazao krajnosti spoznajnih misli koje ostvaruje u doticaju s drugim, u doticaju tijela s tijelom: *Držim oči zatvorene i mislim: kakav bi to bio potpun i lijep kraj!*[114] Doticaj tijela s tijelom čini da bliskost izrađa otklon od ostatka prostora, njegove percepcije. Pronalazak smislenosti bitka uz drugi subjekt najbolje je iskazana u slijedećoj pjesmi:

Tako se toplo osjećam kraj tebe, i nigdje sada ništa nema,
nijedno mjesto gdje bih želio biti. Ispunjam te čitavu i kitim
nekim sitnim ukrasima izmišljenim ovog časa u zraku.
Ako daljine postoje, neka se one bave svojim tokovima,
u ovom gnijezdu svaki je zvuk prisutan i topao,
i neka zvijezda koju još nisam vidio ali znam da sja.
Miruj, miruj, zavrtit ću se u tebi
kao puž koji se ubija u svome vrhu gdje skuplja čitav predio.
Voliš li me ili ne, ne pitam te, - toliko te ispunjam, koliko
u tebi težim, nećeš se maknuti s ovoga mjesta.[115]

Vrijeme u kojemu se razmišlja o postojanosti, otklonu od tijela, o metafizičkom, jest blizina večeri. Niti večer niti mrkli mrak nego raspon vremena između apsolutne svjetlosti i apsolutnog mraka. Dragojević će svoj diskurs izgraditi na spoznajama, kako smo više puta istaknuli, no u zbirci *U tvom stvarnom tijelu* takva spoznaja će uvijek biti proizvod susreta tijela sa prostornim razmještajima, bilo da se dodiruje trava, da li se korača livadama, bilo da se promatra životinja, udiše miris ili čuje zvuk, sva čula će u poetici biti označena kao kanal preko kojega će Dragojević ispisati svoju spoznanu poeziju.

---

[113] Dragojević, Danijel: *U tvom stvarnom tijelu*, Naprijed, Zagreb, 1964., str. 59
[114] n. dj., str. 8
[115] n. dj., str. 9

Evo godišnjeg doba, evo blizine večeri u kojoj se misli o duši.
Idemo livadama, daljina nam se naseljava u prste. Mogla bi
početi muzika: drugo rođenje, visinska zraka koja prilazi zemlji.
Lijepa rogata životinja polovinom tijela, bijelom bojom i
papkom ulazi u hlad. Miješaju se mirisi različitog poljskog raslinja,
ptice su se smirile pod perjem.
Evo godišnjeg doba, evo blizine večeri[116]

Kako smo naglasili, Oblučar navodi kako je u diskursu Dragojevićeve poetike učinjen odmak na stereotipno oslikavanje ženskoga tijela, ali možemo reći kako je općenito tijelo u zbirci prikazano kao okvir subjektivnosti preko kojega se gradi proturječnost ljubavi. Traganje za istinom je trganje za pravim oblikom riječi. Traganje narušava prisutnost nametnutog, nezvanog koji uzrokuje rasipanje:

Vjetrovi sa stabla i trava zasiplju zidove, nestaju zidovi,
čitav se grad ziblje. Zatvori vrata! Evo već ulaze zrake koje će
pretvoriti stvari u hlapove, u dimljive mirise kojima je svejedno
što se sada bilo gdje zbiva. I ja gotovo i ne znam da li
si to ti, tko si i gdje se nalaziš; počinje rasap, radost rasapa
ovim proljećem donesena. Zatvori vrata! Neke nepoznate sile
izvana muvaju se između nas, nema nikakva puta. U zao čas
uvijek uskoči nešto nezvano, jedna nezvana riječ koja zamijeni
onu istinsku i pravu. I sada, u ovaj dan, gdje je ta nesmetana
veza, gdje riječi? Od sitnih želja sve se lomi. Čim da te čekam?
Je li još nešto skriveno? Ovi vjetrovi nikome nisu blagonakloni,
lijepi sebi prave poklone, zanovijetaju; a kada se pouzdamo
u njih, odjednom nestanu nema ih. Zatvori vrata! Zatvori vrata![117]

---

[116] n. dj., str. 11
[117] n. dj., str. 17

Vjetrovi će otpuhati sve znano i ostavit će bjelinu kao uporišnu točku Dragojevićvog diskursa, središnju prazninu. U toj središnjoj praznini pjesnički subjekt iznova zaključuje da sve u prostoru može postojati i bez njega te ga vraća ponovno na početak:

... stavljam između nas pticu ili kišu, ili samu
svjetlost, imajući pouzdanja u ove proste tvorevine, ali one počinju
same svoje živote, svoje samovoljne arhitekture, mi ostajemo
gdje smo i u početku bili. Cifraju se tako prostori i neka
podmukla mutnež sve iznakazi. I onda, treba ponovno počinjati, glas
jednostavan ponovo iznalaziti da se mjera mjerom poklopi.[118]

Spoznaja pjesničkog subjekta da je na početku zahtijevat će od njega ponovni pronalazak istine, ponovni pronalazak istinske riječi i u svakoj toj ponovnoj spoznaji činit će odmak od tijela ne shvaćajući bit pa će *živjeći tako između noćnog mraka nikad dovoljno čist* vraćati se svijetu ali sa voljom za *zajedničku smrt.* Osjećaj bestjelesnosti se javlja pred kraj zbirke kao reakcija na pretjeranu osjećajnost izazvanu tijelom, kao jedna paralela da se nadišlo tijelo i osjeća izvantjelesno:

***V**ečeras u šetnji ako bismo htjeli morali bismo govoriti tiho.*
Mi ništa nemamo, i to je toliko dobro. Osjećam kako smo nestvarni
i bestjelesni. Ti poslije duge šetnje pjevušiš neku nepoznatu
pjesmu. Ne znam da li je ti doista pjevušiš ili to samo izgleda,
jer ona se mimo svega što je oko nas diže negdje
visoko, visoko.
Ne osvrćemo se. Ne želimo se vratiti: ni u sjećanje,
ni u prostor iza rođenja. Držimo za ruke svoje sjene. Pred nama
put se produžuje u zračni nebeski hodnik.[119]

Kroz zbirku značajni su dijelovi isticanja tjelesnosti koja se izrodila kroz pogled i želju da se razbije prostor i pridruži nebeskom svodu.

---

[118] n. dj., str. 23
[119] n. dj., str. 37

***D**olaziš pošto je svaka zaluđenost prošla, voda se smirila*
od svakog pojedinačnog skoka svoje utrobe.
Život postiže razlog, nagovještaj i zagonetni osmijeh. Zvučno
I zračno se sreće.[120]

Dragojević će ljubavni diskurs, kakvim se opisuje zbirka *U tvom stvarnom tijelu*, sjenčati riječima zajednice, dodira, jednostavnosti, pogleda koji otkriva osamljenost onoga pored nas, pogleda koji otkriva tajnu u drugome, ali i u nama samima, pa će nerijetko subjekt žudnje biti stvoren od dodira i sjene, od pogleda kojeg će Dragojević opisati kao najmanjom mogućom žrtvom koju njegov pjesnički subjekt može učiniti za drugoga. Bestjelesnost koja se javlja nakon zasićenja nemogućnosti prevazilaženja subjekta stvorit će se iz samoće, rasipa: *I ja opet ne znam što tu stojim i čekam. Jalov osjećam da, ako ne pridem, Ako se ne zaboravim, kasnim, kasnim bespovratno.*[121]

Jedan prostor, dva svijeta, jedna tišina. Pjesnički subjekt preko prisutnosti drugoga subjekta ulazi u *blagotvoreni čas* kako bi sebi potvrdio mogućnost i istinitost postojanja u kojem se gomilaju riječi, riječi spoznaje koje želi izreći, ali u vrtlogu gomilanja potrebno je osjećaj bestjelesnosti, u kojem se i rađa spoznaja, očuvati tjelesnim kako bi se bliskost drugome subjektu očuvala, neprekinula tijekom vremena u kojem se nalaze. Taj svijet u kojem pjesnički subjekt nastoji očuvati spoznaju je statičan i dinamičan u isto vrijeme, statičan u opisu, dinamičan iz perspektive pjesničkog subjekta. Na koncu tu kombinaciju dvaju svjetova nadalje Dragojević tvori uspoređujući ga sa vanjskim dinamičnim svijetom, oslikavajući skoro bolno htijenje pjesničkog subjekta da trenutak zadrži nepromijenjenim, ali subjekt se stalno mijenja i vrijeme se troši, pa je pjesnički subjekt u nemogućnosti dohvatiti blizinu drugoga subjekta sa svih strana i upravo zbog toga će ovu zbirku označiti traženje, a ne dostizanje savršene mjere drugosti.

***U** sobi svaki za svojim poslom. Ti šutiš, ja slično odgovaram,*
i razumijemo se. Koristim tvoju prisutnost i sabranost. To se

---

[120] n. dj., str. 36
[121] n. dj., str. 33

možda zove blagotvoreni čas, ulazim sve dublje i dublje u njega.
Dolazi mi da kažem: ti si moja voda, moj sjaj, moja velika
jabuka u koju se nastanjujem radi njene slasti. I moja životinja
sa svojim čistim zdravljem. I ja to skoro kažem, ja bih to
kazao, da ne osjećam kako pohlepo hvatam taj čas sačinjen
od tebe. Jer ti si centar i obod svake slike kojom se služim u
svom namještenom danu i noći.

A izvan ove sobe kreće se svijet koji moli, psuje, radi
i spava. Nisam li te stavio na prozor da mi svjetlost ne uđe,
da mi šumovi na tvojim leđima zastanu? Da mi ne uđe pijanac
sa svojim mukim padom, krastavo dijete i gladni koji ne znaju
gdje će smjestiti svoju iduću noć? Ništa da ne vidim i ne
znam? Čuvam tvoj trenutak koji bi mi mogao izmaknuti i
smještam ga u prostor od stvari do stvari, svaki čas na dohvatu ruke,
van kiše i nenadane nedaće. Tako ću još i tebe
umrtviti! Tebe koja se nesprestano mijenjaš, koju ne mogu
uhvatiti nikada čitavu sa svih strana.

Izađimo van! Ovako se nikada nećemo sresti onako kako su
nam to prvi susreti zamišljali. Kavži se vjetar sa svojim vlastitim
dahom, sudara se kamen sa kamenom na kome stoji. Izađimo van!
Zvat ću te svojim dragim neprijateljem. Sretni i tamo zaboravljaju
nesreću nesretnih, ali ovi pronose svoja lica
i ne dopuštaju im miran san i sobni vir topline. Glasovi i slike,
zemlja i visina, sve najednom ide na nas poput divljih životinja.
Sada dolazi zima, lijep bi grob ovdje zatvoreni mogli napraviti,
ovako sretni i zadovoljni svojim spojenim rukama, tim dragim
malenim krugom.[122]

[122] n. dj., str. 43, 44

4.3. *Svjetiljka i spavač*

Zbirka pjesama, *Svjetiljka i spavač*, odijeljena je u pet dijelova koji su označeni rimskim brojevima. Objavljena je 1965. godine. Zbirkom *Svjetiljka i spavač* Dragojević će obilje svijeta koje je nastojao prikazati u svoje prve dvije zbirke obojiti motivima društvenih mijenja, pa će ovom zbirkom izgraditi pjesnički subjekt koji je uvijek malo dalje, kao izvan priče, ali prisutan u istoj, uvijek se pojavljujući kao kazivač prema subjektu ili retoričkim obraćanjem samom sebi. Pjesnički subjekt doživljava viđeno te ga odašilje dalje kao kazivač u suodnosu ja/vi, otvarajući motiv prostora bitnom pojavnosti, objašnjavajući kako će se neznanje preko čekanja spoznaje pretvoriti u znanje, u osjećaj te konačno u spoznaju. U prvom dijelu zbirke, slijedećom pjesmom možemo prikazati drugost pjesničkog subjekta za razliku od prethodnih dviju zbirki:

I.
Vi znate prostor ispod kore stabla, između kore i odrvenjenog
dijela, gdje teče nevidljiva vlažnost kao sokovi u mladu
tijelu. Prostor poput velikih rijeka koje u sebi okreću plodnost
i tišinu. Vi znate taj prostor koji nikada nećete vidjeti, nikada
znati kao more u koje ste zaplivali, hlad u kojem se odmarate.
Ali jedne večeri ili jutra na otvorenom moru, ako budete
čekali kao što mravi čekaju svoje mlade, ovaj će vas prostor
odjednom obradovati.
Iz daljine ide vjetar. Je li vjetar, konj s nepažljivom
grivom, lađa s posadom sjena?
I vi polako osjećate udaljena stabla koja ste željeli taknuti,
Osjetiti. S pažnjom prebirete čekanje, skrušenost svih godina.
Teče nebom vlažnost, tiho biće između neba i zemlje razmjenjuje
pokrete. Što se na udaljenom kraju zbilo ovdje je došlo
u valu.
I vi znate, vidite, tečete. Došli ste do vrha lista, i sada idete

dalje, dalje.[123]

Dragojević će ovom pjesmom možda najbolje i objasniti suodnos svjetiljke i spavača koja možda ukoliko se pogleda cijela zbirka ima dvojaku funkciju, no u ovoj pjesmi prije svega pjesnički subjekt je svjetiljka. On već proživljenu svijest nastoji korak po korak prenijeti drugima, provesti ih kroz proces transformacije, a spavači su svi drugi, oni koji nisu dotaknuli vrh lista. Svjetiljka i spavač su suprotnosti. Svjetiljka predstavlja izvor svjetla, a spavač izvor sna (mraka), pa će Dragojević vješto koristiti opozicije svjetlost/mrak kroz cjelokupnu zbirku čas predstavljajući svjetiljku izvorom svjetla, čas mraka, čas koristeći spavača kako bi prikazao san, čas ga držeći budnim.

Još netko pije vodu
Još netko pije vodu koju prinosim ustima, ovu istu vodu,
ovog časa.
Treba da prestanem misliti na pojedinosti, na navike, gdje
počinjem i svršavam. Ova me dvojnost buni.
Možda je to prijatelj kojega nikada neću sresti, moja
kćerka ili neka žedna životinja. Ili netko tko je ovdje bio pa
zauvijek otišao.
Samo čas, samo čas da zaboravim pitanja i uđem u nježnu
tišinu.[124]

Već u drugomu dijelu zbirke Dragojević će motivom svjetla naglasiti njegovu važnost, ali i u toj važnosti mogućnosti koje spoznajemo, pa će nepoznato koje će se učiniti kao tajna pjesničkim subjektom prikazati da je nepoznato svuda i da tajni nema, da čovjek uvijek tetura u polumraku. U drugom dijelu svjetlosti će se pripisati slava jer će ona označavati prisutnost, ali uvođenjem svjetla također će se uvesti pojam prostornosti, pa će slava biti naglašena uz prisutnost, a prisutnost ćemo spoznati preko svjetla, a preko svjetla vidjeti ograđeni prostor bivanja.

---

[123] Dragojević, Danijel: *Svjetiljka i spavač*, Naprijed, Zagreb, 1965., str. 11
[124] n. dj., str. 17

II.

Padaju listovi

Padaju listovi od nepoznatog k tajni: nepoznato je svuda. Nema tajne! Sunce je na zapadu, čovjek se u polumraku pred kućom umiva, s veseljem prska vodu uokolo sebe. Na čistom stolnjaku čeka kruh, vino i neko drugo jelo. O tajno, koliko ćeš nam tajni oduzeti ako nas budeš odalečivala od dodira, ako ne ostaneš skrivena i udaljena. Slava prisutnosti, po njoj znademo svjetlost u kojoj ćemo jednom živjeti sa sjećanjem na naš ograđeni posjed.[125]

U trećem dijelu zbirke lirski subjekt je ponovno promatrač, s udaljene pozicije, koji pogledom proživljava nalete emocija što ih uviđa. U trećem dijelu motivi tuge i nemoći su izrazito naglašeni. Emocije poput tuge i nemoći prvi put se javljaju tako izražene u pjesmama Danijela Dragojevića. Njima Dragojević gradi pjesnički subjekt koji je ovisan o stanju drugog subjekta.

III.

Prozor

Sa prozora gledam svoju kćerku kako trči kroz povorku djece i uzvikuje ime svoje male prijateljice: „Mirjana, Mirjana.“ Kada ona nestane iza ugla, neka me tuga počinje obuhvaćati, kao od naglog nastanka večeri. Ništa ne mogu, ni jedan pokret ne mogu uplesti u njenu igru: kada je tužna, nemoćan sam potpuno. Tako s dana na dan, kao i let ptice, ona mi izmiče sve dalje i dalje.[126]

Emocija ljubavi također je zastupljena u ovomu dijelu zbirke. Ovdje svakako mislimo na emociju ljubavi koja se prenaglašava do mjere da se izriče riječima. Takva će biti prikazana kao emocija prema subjektu i zahvalnost prema prirodi i njenoj naklonosti.

---

[125] n. dj., str. 26
[126] n. dj., str. 29

Kiša
Tako si dobra, proljetna kišo!
Dok se Nataša iz vrta vraća kući, po njenom licu padaš
sasvim tiho.[127]

Četvrtim dijelom zbirke prikazao se suodnos čovjeka i vremena ili svjetiljke i spavača. Ustrajnost spavanja i nemogućnost spoznaje izrodit će oprečne pozicije svjetiljke i spavača, pa će svjetiljka na koncu postati mrakom, a spavač će izroditi novog čovjeka, koji će biti istim spavačem, pa će Dragojević obrnute pozicije vratiti na pripadajuće mjesto.

IV.
Ovdje je
Ovdje je prije bio čovjek koji nije želio ni jednu
promjenu, ni jednu novinu. Čovjek koji se usavršavao u
gledanju pustoši.
I on je takav. Evo kako već dugo ustrajava u vjernosti
siromaštva, u toj usredsređenosti.
Poslije njega, na njegovo mjesto, doći će isti takav čovjek.[128]

Bitna pozicija promatranja u ovoj zbirci svakako je pozicija prozora koja se pojavljuje učestalo. Prozor predstavlja prostor ulaska opredmećenja koje je opredmetilo oko promatrača. Tako opredmećen vanjski svijet se pretače u unutarnji svijet kroz omeđeni prostor prozora i ispunjava sobu u kojoj se nalazi promatrač, pa će tišina unutarnjeg prostora dobiti neki novi oblik:

V.
Posjet
Kroz prozor ulaze predjeli koje nisam vidio, kojima nisam
hodao. Smještaju se po stvarima, ispunjavaju prostor

---

[127] Dragojević, Danijel: *Svjetiljka i spavač*, Naprijed, Zagreb, 1965., str. 33
[128] Dragojević, Danijel: *Svjetiljka i spavač*, Naprijed, Zagreb, 1965., str. 54

i za tren učine tišinu kao na sredini mora.[129]

Ne smijemo izostaviti poziciju promatrača koja se gradi u zadnjem dijelu zbirke, a to je objašnjenje samom sebi, objašnjenje da će jednoga dana promatrač biti u nijemoj povorci, da će ono što pripada visinama biti istim vraćeno, da će promatrač konačno biti spavač:

Ako budem šutio, ako budem otklanjao vlagu, moć da
mijenjam, bogat neviđenim, bogat netaknutim, sakupljač bjeline
što će mi na smrtnom času biti obrana – više neću
očajavati od vida.[130]

[129] n. dj., str. 66
[130] n. dj., str. 66

4.4. *Nevrijeme i drugo*

Zbirka pjesama *Nevrijeme i drugo* objavljena je 1968. godine i sadrži tri ulomka sa naslovljenim pjesmama: *Balada*, *Nevrijeme*, *Kain ili njegov brat*, *Kantata* te prozni tekst na samomu kraju zbirke, *Veronikin rubac*. Četvrta Dragojevićeva zbirka prikazat će jedno nepovoljno vrijeme, jedno nevrijeme. Mada će se pjesnik više posvetiti "drugom" više nego nevremenu, ova zbirka će predstavljati jedan prostor koji je oskudan, ali istodobno otvoren za moguće. Kao što su mogućnosti beskonačne tako će i Dragojevićev čovjek biti prikazan kao beskonačnost utjelovljenja tuge i radosti. Sva tuga i radost proizvod su spoznaje da se ne može stići na kraj beskonačnosti. Dva osjećaja koja se miješaju daju nam na uvid pjesnički subjekt koji ne poznaje svoju bit u vremenu koje je nevrijeme, njegovi se horizonti ne pokazuju njemu samomu, a samo mir donosi razborita misao, pa već u poglavlju *Balada* u pjesmi *Ribolov sa stare slike* imamo tu potvrdu:

Ribolov sa stare slike
… nešto nam kaže
Da bi možda svaka stvar
Mogla svršiti u dobru,
I misao i djelo,
Da bismo mogli
Živjeti jednostavno (...),[131] a u pjesmi *Pittore dell'autunno* nemogućnost pronalaska sebe u poznatom prostoru toliko biva naglašenom da će tu naglašenost Dragojević istaknuti krajnosnim prikazima usporedbe kako bi što jasnije i izražajnije prikazao jedan otklon u vremenu:

… na putu prema znanim mjestima
Skitnica čiji štap očekuju u Jeruzalemu,
Seljak koga slave jesenji plodovi u punim kolima
I žena s djetetom u naručju

[131] Dragojević, Danijel: *Nevrijeme i drugo*, Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1968., str. 9

Pitaju šta ja tu radim (...).[132]

Dragojević će i u ovoj zbirci izgraditi pjesnički subjekt koji će biti kazivač, vidovnjak koji će željeti doprijeti kroz nemoć, kroz san svih hodajućih živih mrtvaca. Pokušaj razbijanja sna najbolje opisuje pjesma *Plan grada* gdje ponovno imamo motiv prostora koji je naglašen samim opisima položaja i putokaza kako da se dođe do centra: lijevo, ravno, dalje, dalje. Nejasnoća plana grada ovdje je nabijena metaforizacijom. Plan koji je nejasan jednak je nejasnoći pjesničkog subjekta koji promatra druge. Uz prostor, jezični govor kojeg prikazuje Dragojević bitan je i naglašen u krajnjoj liniji pjesme:

Plan grada
Druga ulica lijevo, onda ravno, zatim dalje, dalje.
Kakve ulice, kako nejasan plan grada
Do nedvojbenog centra, fontane.
Morat ćete biti sabrani, ne osvrtati se.
Nudit će vam da kupujete, mijenjate svoj novac u sitno
Za zabave i finu mehaniku.
Vedre glave, sa smješkom čedne,
Upirući u još svježa slova govorit će: Ljubav, ljubav
Sinci rođeni za mladost.
Ne poželite. Daleko je trg, ne znate gdje,
Ipak pomalo već tu, i sve više.
Kipovi s katedrale, s očima u muci i nadi,
Neka vas vode držeći za ruku
Životinju, plijen umiješen od noći,
Probudi da se iz sna glava,
Da služi, da ne vlada.
I raste nijemi jezični govor,
Onda smjelije, bez straha
Vidite kako iščezavaju ulice, za vama

[132] n. dj., str. 11

Trune bogatstvo, slava i njihovi znaci.[133]

Dragojević često koristi riječ nemoć koja je upućivačkog karaktera na sam naslov, na nepovoljno vrijeme. Vrijeme i mjesto tako u ovoj zbirci mogu postojati svuda i svakog časa, samo ih nemoćna glava ne može spoznati, pa ćemo u *Jutarnjoj pjesmi* imati poziv na buđenje:

Jutarnja pjesma
Prijatelju, na vjeđama ti slike noćnoga mesa, mrak
Prostora prošlosti. – ustaj, ustaj!
Čas je, pogledaj u sutra: zatvaraju se vrata između
Života i smrti, vrata koja su tisuću godina bila otvorena.
- Ustaj, ustaj!
Otvori oči, pjevam tvoje ime. Kada vidiš nebo, zaboravi sve,
I znat ćeš što je na svijetu tvoj put. – Ustaj, ustaj!
Ne troši je ovdje, kradi od svoje smrti. Budan pred
Nju. Od pouka noći naznake su krila. – Ustaj, ustaj!
Ne zaboravljaj me. Tvoja sam ljubav, riječi koje
voliš slušati kada se govori o jutru,
velikom jutru, najvećem od svih.[134]

Poziv na buđenje Dragojević će dodatno pojačati pjesmom *Nebeski bolesnik* u poglavlju *Nevrijeme*, posebno stavljajući naglasak na prostor tamo/ovdje/svuda predstavljajući sva mjesta na kojima nismo bili, a doživjeli smo smrt u živom tijelu kao što biljke dožive uvenuća. Kroz pjesmu *Nebeski bolesnik* vraćamo se središtu praznine, kori ploda i tako sve dalje i dalje u spoznaju. Prostor pruža mogućnost, ali to je skučen prostor kojemu nevrijeme ne dozvoljava da svoju prostornost prenese dalje jer tijelo stane samo u jedan omeđen prostor. Niti svemir niti daljine nisu dovoljne kao što je to jedan široki zagrljaj. Postavlja se pitanje sada što je to široki zagrljaj? Zagrljaj je zasigurno potvrda tjelesnosti, a njegovu širinu označava postojanje svih u nama samima: i mrtvih i živih i nerođenih. Motiv tijela se gradi preko želje za slobodom, preko

[133] n. dj., str. 12
[134] n. dj., str. 17

dodira i osjećaja izvanjskog, preko želje imanja cijeloga svijeta u šaci: svih pokreta, mjesta i sati. Tijelo je mogućnost i granica koju dodiruju gole kapljice kiše:

Nebeski bolesnik
Koliko mjesta gdje nismo dočekali ljetnu zoru; koliko
uvenuća tamo i ovdje.
Lijepo bi bilo biti svuda ovog časa: u središtu i
na kori ploda, i dalje, dalje.
Ali ne svemir, ne daljine, dovoljna su dva mjesta
za našu mjeru, naš oklop.
Bio bi to široki zagrljaj: svi mrtvi i svi živi, i oni
koji se nisu rodili, u nama sve.
Ne zbrajati, ne kupiti – sve odjednom dodirivati,
kao u šaci, pokrete, mjesta i časove.
Ovo naše meso, sitna kiša što nas s neba lupa, i
to ropski – koračati, koračati…
nebeski bolesniče, lijepo bi bilo… uvećana dobra
kidaju granice, tako bez štita bili bi potpuno zaštićeni.[135]

Gole kapljice kiše koje će dodirivati tijelo, koje Dragojević naziva naše meso, činit će da se vrijeme u nama ostvaruje, da smo prisutni u sadašnjosti u onoj sadašnjosti u koju se ne vraćaju oni koji su otišli, oni koji su poraženi i oni koji su nijemi.

Naglasili smo na početku opisa zbirke *Nevrijeme i drugo* da se Dragojević pozabavio više „drugim“ nego li nevremenom, no u *Kantati* pa i u proznom tekstu smještenom na samom kraju zbirke nevrijeme će ocrtati bitnu značajku. Prije svega nevrijeme će označiti našu prisutnost koja je primorana, koja će nas natjerati da vidimo i postanemo dio onoga što će donijeti nejasnoću i lutanje: *knjigu si otvorio, više je nećeš zatvoriti. Postaješ slovo. Tijesna ti je riječ, nejasan put, lutajuća prašino.*[136] Dragojević će u *Veronikinom rupcu* dati prikaz jedne nepromijenjene konstante u čovjeku kroz vrijeme koja će se uvijek

[135] n. dj., str. 37
[136] n. dj., str. 51

istaknuti više nego inače kada nastupi nevrijeme: (…) *umjetnik i čovjek uopće ne smije zaboraviti da je ovaj portret napravljen i od naše pljuvačke na Njegovu licu, pljuvačke ljudi koji će ga ubiti i među kojima se mi uvijek nalazimo.*[137]

[137] n. dj., str. 59

4.5. *Četvrta životinja*

Dragojevićeva zbirka *Četvrta životinja* petodijelna je, a svaki naziv dijela ima u sebi riječ skupina: *Skupina bijelog bijesa*, *Skupina životinje*, *Skupina mraka*, *Skupina prostora*, *Skupina Zastanaka*. Objavljena je 1972. godine. Onako kako je nevrijeme obilježilo prethodnu zbirku, u ovoj će pojam vremena imati važnu značajku jer „četvrta životinja je životinja od vremena, te dijeli s nama naše trajanje, u stalnom je pokretu i neprekidno prijeti da ugrabi i naš obrok postojanja."[138]

Čitajući *Četvrtu životinju* prije svega nailazimo na motiv otočnosti: otuđenosti i odvojenosti od cijeloga svijeta: (…) *Srce mi ne tuče u skladu ni sa čim oko mene.*[139] U pjesmi *Kamen koji si me učila bacati* Dragojević će opredmetiti jednu pojavnost u tomu ničemu, opredmećuje kamen jezikom. Kamen se u ovoj pjesmi našao u zamjeni važnosti kroz vrijeme: nekada je išao u jednom smjeru, a sada ide u suprotnom. Vrijeme mijenja ulogu koju čovjek ima prema opredmećenjima, pa će tako budućnost predstavljati ponavljanje prošlosti iz čega spoznajemo da je vrijeme svevrijeme, da je vrijeme uvid u opredmećenje, u besmisao istoga. No ipak opredmećenja koja se kreću od jednog do drugog subjekta čini ih stvarnim:

Kamen koji si me učila bacati
bacam na tebe bez prestanka
nisam umoran umorno bacam
u mojim godinama budućnost je
ono što mi se već događalo
novost je hrabar uvid u to
hrabar uvid u kamen
koji rđavo besmislen
ide na tvoju stranu
razlaže se u radnju

---

[138] Maroević, Tonko: *Skladište mješte sklada*, Grafički zavod Hrvatske d.o.o., Zagreb, 2010.str. 120,121
[139] Dragojević, Danijel: *Četvrta životinja*, Naprijed, Zagreb, 1972., str. 12

ne u stvar
no čini te stvarnom
čini me stvarnim
i drugo što iz toga slijedi,[140] ali ta ista stvarnost postojanja ponovno im pruža ponavljanje jer nema apokalipse, niti nove spoznaje, niti novoga života jer sunce nema što da kaže više, ne može više zavarati istrošene nade jer ne postoje duplikati snimljenih i nesnimljenih nosača slike i zvuka koji već nisu odgledani. Možda bismo opise vremena u ovoj zbirci mogli prepisati svojevrsnom pesimizmu, no ipak nema prevelikih njegovih naznaka jer Dragojevićev pjesnički subjekt je vrlo smireno svjestan svoje pozicije u vremenu i o njoj progovara kao o zaključcima koje mu nose nove spoznaje kroz vrijeme:

Magnetofonska vrpca
Proigravši sve naše nade,
ne možeš nas više zavarati, sunce,
nemaš što da nam kažeš.
Večeras moja mati servira
celuloidni vjetar za dvoje:
uspomene mog i tuđeg nasilja,
pokojnike i glagole.
Ne vraćam se kući.
Kamen kome nisu podmetnuli zemlju
pada mimoilazeći,
jedino tuga koju prolazeći ostavlja
traje.
U ovom paklu nema osude
ni ruci ni pričama.
I to je tako dobro, kaže vjetar.[141]

Sjećanje na staro vrijeme izjednačava se novim vremenom jer teško proziran i vrlo elastičan vjetar koji mu servira netko blizak njemu prikazuje

[140] n. dj., str. 13
[141] n. dj., str. 31

uspomene koje sadržavaju nasilje pa će opredmećenjem kamena Dragojević prikazati vrijeme koje uništava taj isti kamen i deformira ga, a trag kojim je prošao taj isti kamen je trajan. Nema osude niti apstraktnom niti konkretnom jer prisutnim u vremenu i kroz njega prostor će nam pružiti mogućnost liječenja:

Ozračenje
Ali jednog dana: pjena bika, suzni val jedne lude, muka
za strojem, plamen na vrhu oka – bit ćemo blagoslovljeni
sa svih strana, uz samih putovanja, iz svega što postoji.
Doći će kao svjetlost u kut u kome se rađa
siromah: rođenje uklanja bijedu.
Ali jednog dana: bijelo, bijelo, uvijek, sve oduvijek –
liječit ćemo se prostorima.[142]

Maroevićevu iskazu da je *Četvrta životinja* „životinja od vremena”[143] koja s nama dijeli naše trajanje, Dragojević najjasnije prikazuje u pjesmi *Žrtve bezazlenosti*. U pjesmi Dragojevićev subjekt je jednostavni kazivač jednog sjedinjenja vremena i prostora u kojemu prostor u suodnosu na vrijeme biva izmijenjen žrtvama jedne prostodušnosti. Prije nas, uvijek, sada, vremena koja se isprepliću oko čovjeka i prirode. Čovjek je predstavljen kao svojevrsna prolaznost koja je ostavila trag kao kamen u *Magnetofonskoj vrpci*, samo ovoga puta čovjek nije netaknut prostor, ostavio je promjene koje je sam kreirao postojanjem:

Žrtve bezazlenosti
Ovdje, na ovom mjestu, prije nas bio je čovjek koji
je privikavao sunce, brda i tamu da misle na njega, kao
što je i on uvijek bio njima obuzet.
Sada je na postelji od trave gdje je spavao ostalo

---

[142] n. dj., str. 63
[143] Mrkonjić, Zvonimir; *Izvanredno stanje*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1991., str. 120, 121

udubljenje – njega nema. Čitav predio osjeća njegovo odsustvo.
U polju linija njegovih misli miješala se u zraku
s ivicom lista. Sada bez njegove blizine list samo titra,
i kada mu dođe vrijeme da padne, nitko ga više ne vidi.
Njemu se, dok je hodao, srce stezalo na mjestu gdje je
dodirivao zemlju: nikada dovoljno tiho da ne povrijedi
opali list, da ne zaljulja sjenu mrava.
Jednakosti prostora dolazile su na dohvat njegove ruke.
Sve je težilo da bude bez zida. Miris poslije preleta
Bube, prostor ispred i prostor iza vida. Njegova je krv
tekla dalje od horizonta, u sredinu kamena koji nije
gledao.
I mrtvi, dovoljno duboko, u njemu su nalazili svoju
utjehu i mudrost.
Sada njega nema! I sjeme se u brazdi ćuti više no
ikada samo. I ptica sama leti, gubeći dragocjenu nit.[144]

[144] Dragojević, Danijel: *Četvrta životinja*, Naprijed, Zagreb, 1972., str. 85

4.6. *Razdoblje karbona*

Zbirka pjesama *Razdoblje karbona* podijeljena je na dva dijela: *Karbon* i *Dnevnik Karbona* te svaki od tih dijelova ima naslovljene pjesme. Zbirka je objavljena 1981. godine. Zbirku će obilježiti pojam praznine. Pojam praznine će pratiti pojmovi mjesta, prostora, nedostižne zvijezde, pripadanja, samoće i padanja. Svim tim motivima Dragojević će nastojati prikazati jednu nataloženu sjetu koju će pjesnički subjekt jasno izražavati kao krajnju granicu izdržljivosti pa će tako u dijelu *Karbon* u pjesmi *Mjesto*, mjesto biti moljeno da ga ostavi, da ga malo zaboravi. Suprotnosti kao jutro/noć, prisutnost/sjećanje samo su od nekih razdaljina koje će Dragojevićev prostor obuhvatiti kao jedno, kao mjesto izvan i mjesto unutar samoga pjesničkoga subjekta. Prostor će tako postati mjesto iz kojega se želi pobjeći, mjesto prepuno nepoznatoga jezika koje nema prijevoda, jezika koji je nijem i ne daje mogućnost raspoznavanja, pa će praznina tako zauzeti centralnu poziciju kao ishodište i cilj kojemu će se težiti. Ništa drugo ne može zamijeniti želju za prazninom:

Mjesto
Ujutro uskačem u ono što me čeka. Preko noći nisam ga se sjećao, sada odjednom ne mogu povezati pokrete, želje i namjere sa šutnjom nepoznata jezika…
Prevelika je straža,
kažem mu.
Malo me zaboravi

Treba mi praznina.

Nikakav savjet
(praznina),

Nikakav jezik
nikakav zakon
(praznina),

Niti predmet
(praznina).

Praznina se
meni tebi sebi
smije.[145]

I dok je pjesma *Mjesto* svojevrsni poziv praznine, pjesma *Prizor* objašnjava proces bivanja u samoj praznini, u njenomu trajanju. Mjesto je ovoga puta nejasno, *tu sam među zvijezdama i stabljikama*, niti dolje, niti gore i svuda pomalo. U međuprostoru pjesnički subjekt pokušava sa distance vidjeti bit onoga gore i onoga dolje, odmičući sve ono što stvara sjenu i sve ono što ga odvlači od smisla. Praznina je ovo *svakovrsnih riječi*:

… on pita: „Gdje si?“
Ja mu kažem: „Gospodine, tu sam
među zvijezdama i stabljikama;
razmičem ono što je blizu vida zakrčeno,
vješam vodu o drugu vodu,
vrijeme čekanja o pjesmu, mrtve o žive,
kost o udarac, bolest o neostvarenu ljubav
i veslam prema tebi i nepostojanje zla, grijeha, nespokoja,
u nepostojanje nevidljivog dok traje ova praznina ,
praznina svakovrsnih riječi.“[146]

Riječi ne mogu dati odgovor gdje pripadamo, gdje smo? A to što smo, pjesnički subjekt ne zna, ali zna što nismo i što nam ne pripada. Motiv zvijezde prisutan je u više pjesama ove zbirke. Prikazuje se kao izvor života kojemu se teži kao odgovoru, ali i kao daljina koja je nedostižna:

…znaš li možda gdje smo? Gledam te u

[145] Dragojević, Danijel: *Razdoblje karbona*, Centar za kulturnu djelatnost SSO, Zagreb, 1981., str. 11, 12
[146] n. dj., str. 13

svom jasnom i slijepom vidu. Možda netko
drugi upravlja našim željama. Mi smo samo
instrument nekog prokletog velikog bića. Nije
to naše, to što mi smatramo jedino našim posjedom.
Ti koja inače govoriš i smisleno ispunjavaš
prostor, sada gledaš i ne gledaš, govoriš i ne
govoriš u hodu. Ne, tu osobu koja sjedi na
stolici i otežana tko zna odakle i sama počinje
težiti, ne poznajem. Nije rasla, nije išla u školu.
Ona je odnekle ravno došla a možda je oduvijek
bila tu. Iskočila je iz svoga imena. Sada ga
nema ni u najdaljem sjećanju, ni u zvijezdama gdje se,
daleko od nas, svačije grije i priprema…[147]

Zvjezdana daljina tako će u ovoj zbirci predstavljati čežnju u kojoj će pjesnički subjekt rasti iz pjesme u pjesmu, da bi u pjesmi *Kosa* naposljetku postao umoran od tolikoga rasta naprosto pao uz veliko olakšanje koje je kao rezultat dalo samoću:

Od početka do vrha pretrčavam milju
I plačan, uzbuđen, sanjiv, miran, čežljiv, bijesan,
umoran od tolika rasta
uz veliko olakšanje padam
i ostajem sam. [148]

Jedna obična radnja kao što je čitanje novina odvlači čitatelja u jedan paralelni svijet, svijet samoće. I dok smo u prvom dijelu zbirke *Karbon* naslućivali primjese praznine, u dijelu *Dnevnik karbona* praznina će se predstaviti svojim punim imenom. Dragojević će u pjesmi *U novinama čitamo* suočiti pjesnički subjekt sa vlastitim postojanjem pa će tako njegov subjekt čitajući o smrti djeteta, propitati svoju poziciju živosti: je li on dijete koje je umrlo? Mrtvilo života, nemogućnost spoznaje, uloga pojedinca u igri:

---

[147] n. dj., str. 42
[148] n. dj., str. 47

U novinama čitamo: nekoj ženi
na Filipinima pri porodu umrlo je dijete.
Jesam li to bio ja? Majka je ostala živa,
nakon nekoliko dana, napustila je bolnicu,
osjeća se dobro.
Čitavo sam jutro presađivao
stabla. S mjesta s malo sunca
ona koja posebno volim
stavljao sam tamo gdje će rasti bez muke.
Uvijek kada to učinim zalijem ih
i kažem Još ćemo se vidjeti!
Sada se odmaram. Čitam novine.
Jesam li to bio ja? Nema nikakva razloga
da mi to sada ne kažete.
Sve je ionako gotovo,
Skupa razgovaramo, pijemo kavu,
ako treba smijem se,
ako treba pričam viceve,
ako treba donosim poklone djeci.[149]

Nemogućnost istodobnosti sa drugim, nemogućnost istodobne prisutnosti sa drugim, Dragojević će obojiti riječima nesklada, statičnosti koju uznemiruje dinamičnost, bojama bijesa i tuge. Nemogućnost kakvu smo opisali ponovno vraća pjesnički subjekt u ishodište iz kojega sve proizlazi, a tu potvrdu imamo u pjesmi *A onda*, kada Zemlja od pjesničkog subjekta okreće svoju vrtnu, kao da mu okreće leđa i ostavlja ga u bijesu i tuzi da osjeća prazninu samoga sebe:

A onda
posljednjih dana nisam u skladu s okretanjem
Zemlje… stojim na prozoru skoro bijesan a svakako

[149] n. dj., str. 81

žalostan što ona vrteći se
okreće od mene svoju vrtnju koju inače
obilno rasipa i u najsitnije pojedinosti.[150]

Ostavljenost koja izaziva bijes jednaka je bijesu kojeg iščitavamo u pjesmi *Poklon*. U pjesmi *Poklon* Dragojević će prikazati ponovno rođenje onoga što je ostavljeno i ulogu pronalazača koji će omogućiti pronađenom novo rođenje. Novo rođenje izazvat će hvalu koju će Dragojević obojiti negativno uspoređujući novo rođenje sa odbijanjem ponovnog rođenja čovjeka kojemu vlastiti plamen gori u ustima:

Netko mi je ostavio u željeznici na sjedalu
knjigu umorno zavaljenu, da bih je ponovno napisao.
I uhvatio sam se. Prikupio sam ih
nekoliko po različitim kupeima. Kasnije su ih uz
predjele pospane trave čitali oni koji su ih ostavili.
Hvalili su ih. Što sve nisam učinio da ih
zavole! Zbog toga sam, gdjegod bih se našao,
odustajao da se rodim. Moj plamen je gorio samo
u mojim ustima.
(Bože moj, zašto osjećam zanos kada se nalazim u području nerazumnoga?)
Odredili su me za blagovatelja – darovatelja
njihovih riječi. Hvata me bijes! Gdje je
stajalo ona govorio sam ona kada sam bio
gladan. Tako sam malo poštovao svoju glad i svoje
tijelo. Ona mi je zatrpavala usta hranom
brižne majke, pokušavajući mi zatvoriti pristup
zraka. A moja glad? Mnogi su umjesto mene
htjeli biti siti, i bili su. Nitko gladan. Blaženo
to odakle potječe moja glad obuhvaćena
tminom, samo glad je unutar zvona kada

[150] n. dj., str. 82

počinje iznenadna zvonjava. I ona, ta hraniteljica
bez ludosti, to zna. Njezin smiješak prlja zoru,
prlja kreč koji mi prekriva siromaštvo.[151]

Sve će biti imenovano u ovoj zbirci pjesama, kao i do sada u prethodnim zbirkama, opredmetit će se svijet, samo će ovoga puta pjesnički subjekt biti u međuprostoru, djelomično prisutan i djelomično odsutan, više u mraku nego li na svjetlu, a svako imenovanje predstavit će potragu za imenovanjem samoga sebe, a svijet kojemu će se približavati bit će već opredmećen pa će kao takav u potrazi za vlastitim imenom biti razpredmećen:

Gledam li kamen kako pada, sa svih strana
dolaze riječi. Bujice riječi sustižu ga, prati,
kao da će udarac o zemlju biti pobjeda, a ne
završetak. U padu uz pad naslanjam lice,
govorim, stavljam popis. Brdo se razilazi
kao soba, kao sunce. Može se reći bolest,
a može i nekako drugačije, to kada bez vike
a s radošću prolazi što nije rečeno a kazuje se.
Da izvučem barem jedan glas izvan bolesti?
Ako to zaželim, velika pometnja među stvarima:
gule svoju koru i bježe od mene. Olovka vene za uhom.[152]

[151] n. dj., str. 87
[152] n. dj., str. 94

4.7. *Zvjezdarnica*

Zbirka poezije *Zvjezdarnica* objavljena je 1994. godine te sadrži pet ciklusa: *Jutarnji trg*, *Rosa sempervirens*, *Godina svjetlosti*, *Mjestimično*, *Nadolazak plime.* Motiv praznine će se prenijeti iz zbirke *Razdoblje karbona*, pa će tako *Razdoblje karbona* i najaviti *Zvjezdarnicu*. Uz najavljene motive, motiv zvijezde će se istaknuti pa će ciklus *Godina svjetlosti* krasiti sve pjesme koje u sebi imaju naziv zvijezda. U prvom ciklusu, *Jutarnji trg* i istoimenoj pjesmi prevladat će motiv prostora i prostornosti. Kroz pojmove vremena: jučer, danas, nikada, Dragojević će u pjesmi *Jutarnji trg* naglasiti nedodirljivost prostora. Njegovu nedodirljivost usporedit će sa krhkošću ljudskoga postojanja. Da prostor ima lijepu osobinu, Dragojević će istaknuti odmah nakon navođenja kako samo jedan dan dijeli čovjeka od postojanja i nepostojanja. Ljudska prisutnost u prostoru zagađuje prostor, a ljudska odsutnost vraća ga na početno stanje, stanje čistoće i radosti. Pjesnički je subjekt na distanci, promatrač promjena u prostoru, dinamičnom svijetu. Dinamičnu sliku koju narušava prostor promatra pjesnički subjekt opisujući nam viđenu sliku tečno, lakim riječima kao prepričavanjem viđenog filma. Tim postupkom Dragojević će stvoriti sliku u slici, dvije dijagonale koje će čitatelj pratiti: bujicu koja će rasti u pjesničkom subjektu i bujicu sjena u prostoru: *i te dvije ruke čini se postaju pomični centar trga*, te dvije ruke postaju pomični centar pjesničkog subjekta, pjesnički subjekt postaje ishodište mogućnosti spoznaje. Odsvirana dijagonalna kompozicija majke i sina kojemu pokušava stegnuti ruku i s njim prijeći trg, kompozicija je sudara želje i neželje koja počinje i završava u oku promatrača, u omeđenom prostoru. To je prostor kojeg stvara promatrač pa će to biti trg koji ostaje prazan, al ne prazan od postojanja nego prazan od onoga što je izabrao pjesnički subjekt, pa će tako trg ostati spreman na nešto, spreman na sve. Možda je ovdje spremnost naznačivala i spremnost subjekta da ponovno vidi nešto novo, ili izmjeni nešto već viđeno, odsvirano:

Jutarnji trg

Jučer je ovdje na trgu
neki čovjek vikao

i tražio da ga se sluša,
a danas ga nema i kao da ga
nikada nije ni bilo.

Lijepa je osobina prostora, možda najljepša,
da u njemu poslije događaja ne ostane ništa
i da, kada sve prođe, traje
netaknut, čist i radostan.

Sada, a ljetno je jutro, oko deset sati, preko
Trga u dijagonali prolazi mlađa žena i vuče dječačića.
Očito, on bi natrag ili negdje u stranu, i tu namjeru
smješta u noge. Njezina glava u zraku, sa šeširom
i cvijetom na njemu, kao da ide za vlastitim mirisom,
a dolje joj ruka vuče i nateže dječakovu ruku,
i te dvije ruke čini se postaju pomični centar trga.
Ispred njih jedan golub doleti i odleti. Dječak ga
ne gleda, on ima izuzetno povjerenje u tlo. Ono mu
uzvraća koliko može, ipak ne dovoljno. Ono mu nešto kaže,
on okreće glavu na drugu stranu, ne nalazi ništa
što bi ga ohrabrilo. Ona je dohvatila liniju, on želju
da izmakne ruci i njezinom dalekom nepoznatom cilju.
I tako to traje, dječaku se čini vječnost,

Onda, ona usitnjava korake, usporava.
Trebalo je proći trg, ne stati ni trenutka
s tom rukom u ruci, rukom koja bi slobodno
zalepršala ispuštajući suspregnuti krik.
Polako kako prilaze ulici i on osjeća da je na kraju
prostranog trga, njegova ruka popušta, kosa mu se
smiruje na jednoj strani, oči otvaraju i on gleda.
Ona možda misli, to je bila pučina.
To sam mogao sve odjednom posjedovati, možda misli on
s čitavim trgom u glavi.

Isti čas kada su zašli za ugao
trg se posve smiri, prazan,
kao da ih nije ni bilo.
Dijagonalna kompozicija je odsvirana,
i sjene su nestale.
U jutarnju svježinu ulazi zlaćani zrak
spreman na nešto, za sve spreman.
Sada trg, kao svaki otvore cvijet,
Gleda u nebo, odakle je
u ovaj grad i došao.[153]

U prostoru položaj glave ukazuje na položaj očiju, gdje su uprte oči čovjeka. Pjesnički subjekt poznaje taj položaj glave iz kojega se gledaju gornji dijelovi zgrada. Gornji dijelovi zgrada su gore, visoko, zaboravljeni od drugih pogleda, od stanovnika grada. Onaj koji poznaje ulice grada, zasitit će se istim pa će tako gornji dio ili predio grada uvijek pripadati nepoznatom oku promatrača, strancu. Kada smo gore mi postajemo drugo, postajemo ptica jer gornji predio pripada ptici pa se svijet *vrti od upada neba*. Jezik će u pjesmi *Uigravanje* svakako zauzeti središnji dio, poznavanje jezika koji se ne može prevesti u naše uši. Poznat prostor, a stran, oko promatrača gleda cjelinu iz drugoga ugla. Od ptice koja nadgleda grad i gubi sigurnost u nogama, preko nejasnoće poznatog jezika, pjesnički subjekt vraća se staklenom zidu u prostoru. U prostoru vidi pomične radnje koje ga blokiraju i ponovno se vraćamo osjećaju samoće i nepripadanja, praznini: *ali ni tamo nisam bio koliko sam mogao biti vodoravan, okomit, glasan i raznobojan*:

Znam taj položaj glave iz kojeg se gledaju
gornji dijelovi zgrada što ih stanovnici
grada nikada ne vide. Željan uloge stranca
i volje za putovanjem, čitav dan u Ilici
dižem glavu. To je zaista nešto drugo od

[153] Dragojević, Danijel: *Zvjezdarnica*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1994., str. 14, 15

poznatoga oku: tako se valjda postaje ptica
selica. Noge odjednom ne prate glavu, gube
sigurnost. Svijet se vrti od upada neba.

Na početku sam iznenađen što mi je jezik
poznat, ali ako pozornije slušam vidim da
sam se prevario. Znam riječi ali ne i smisao,
ne i čitave rečenice. Nisam naučio a već
zaboravljam. Ako mi se netko obrati, što
ću reći? Ne, ne znam čija je ono konjanička
figura, nepoznata su mi imena iz naziva ulica.

Nesiguran sam na „zebri". Moje cipele udaraju
meni nepoznatim zvukom. Smiješna historija.
U čijoj sam zemlji? Neki čudni ljudi izlaze iz
kuća, ulaze u kuće. Svi nešto nose u rukama,
kao da su oni to što drže. I dišu. Čitavo
vrijeme dišu. Otišao sam sjetiti se i zaboraviti.
Je li to ovdje? Ali ni tamo nisam bio koliko sam
mogao biti vodoravan, okomit, glasan i raznobojan.
Nisam.[154]

U drugom ciklusu zbirke u pjesmi *Preslikarija* značenje prostora će se još više istaknuti kroz potvrdu vremenskoga odmaka od deset godina. Motiv vremena uvijek će poslužiti da naglasi neku spoznaju ili drugi izražajniji motiv pa će u *Preslikariji* vrijeme oslikati nepromijenjenost prostora, tu ljepotu prostora koju je Dragojević oslikao u pjesmi *Jutarnji trg*:

I sada je na tom mjestu plavetnilo neba,
stabla, poneki kos, jezero s labudovima,

[154] n. dj., str. 13

majke s djecom, njegovana trava, tragovi bicikla.
Predio ni podignut ni spušten,
upravo za korak, disanje, pogled.
Tako je bilo i prije desetak godina
kada sam posljednji put prolazio.
U ovom času čovjek pruža svoju desnu ruku
ispred sebe da vidi da li je počela padati kiša
i kaže ne, nije još. Čudna ustrajnost prostora, mislim.
Čudan mir. Kao da sam stvar kroz koju prolazi pospanost.[155]

U ljepoti prostora uvijek će se pronaći nešto što mu prkosi, nešto što postoji unatoč prostoru, ali postojanje je ograničeno vremenom pa će u pjesmi *Evo nečega*, zrak biti prikazan kao onaj koji posjeduje sve, *list po list*, *granu po granu i odjednom sve*, dok će u pjesmi *Jesenji dan* vrijeme kao nemoć progovoriti o promjenama koje će zbunjivati i označavati odlazak poznatoga:

Jesenski je dan, vrijeme očekivane nemoći.
Otvaraju se u ulicama podrumska okna,
ubacuju u mrak hrpe ugljena i drva.
Čast toplini koja dolazi i odlazi!

Kada stvari idu svojim tokom, gdje su tokovi
i gdje tokovima stvari? nezapaljena vatra gori
na mnogim ustima, njezin pepeo pada.
Lastavice napuštaju čitanke.[156]

„„Godina svjetlosti“, središnji ciklus Zvjezdarnice, posvećena je plemenitom pokušaju da se pokaže kako zvjezdana svjetlost isijava i iz zemaljskih predmeta i situacija.”[157] Zvijezda će u ovomu ciklusu osim udaljene ljepote kojoj će se težiti predstaviti osijavanja znanih predmetnosti i viđenja koje će dobiti novi izgled, ali će predstavljati i čistoću i rasterećenje kojemu se teži ne bi li se dosegnula razina odmaka i doživjela samo postojanost bez

[155] n. dj., str. 31
[156] n. dj., str. 37
[157] Pejaković, Hrvoje: *Kružnica nade*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., str. 145

tereta jer vrijeme će nam samo pokazati da se kroz godišnje doba sve vraća svojim lažima, jer nema „drugoga“:

Prošle godine,
ove godine,
dogodine –
udara bubanj i jednu za drugom svaku od godina
ravnomjerno i snažno, 365 dana u udarcu,
svaki dan označen i jasan.
Kao slijepo oko sljepilom, godine se udaraju
vlastitim udarcima, zvuk raste, brojevi slažu.

Prošle godine,
ove godine,
dogodine –
pada kiša kakvu domoroci ne pamte.
Nečija teška tanad ušutkala je pse.
Ne oklijevaj! Nisi tu da vinu izmišljaš košulju.
Zvijezda u zamračenu umu broji jedan, dva, tri
i prestaje brojiti u izuzetnu paklu.

Prošle godine,
ove godine,
dogodine –
svakim udarcem godišnja doba vraćaju se
svojim lažima. U njihovo zdravlje otvoren prozor,
gubitak pamćenja i krilati beskraj: tamna nježnost
s Božjeg dlana. Napokon, to zvučanje
nikada neće biti nešto drugo,
drugoga nema, nije ni bilo.[158]

[158] Dragojević, Danijel: *Zvjezdarnica*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1994., str. 54

Ukoliko drugost i postoji ona će biti dio opredmećenja koje će imati suzdržanu radost, bit će na trenutak stvarno, kao osvjetljenje u bijelom danu jer *ništa nije, kao i u predvorjima malih zvijezda, ni potrebno ni nepotrebno.*[159]

Opredmećeni svijet će u ovoj zbirci pjesama biti prikazan kroz brojna pitanja iz kojih će se jasno naslućivati želja za novim oblikom postojanja. Ta želja će se objašnjavati zamršenim jezikom koji će oslikavati vrijeme kao glavni modus prikaza prostora kao nadmoćnog. Pjesnički subjekt će prostor promatrati s distance, nerijetko će biti u njemu, uvijek svjestan da oblik u kojemu se sada nalazi može već drugim treptajem oka biti promijenjen.

[159] n. dj., str. 69

4.8. *Hodanje uz prugu*

„Zbirka Hodanje uz prugu (1997.) nema cikluse, a knjiga sadržava sedamdeset i dvije pjesme... Iluzija godina i mjesta, vremenitost i prostornost bježe od početka, od mjesta nesreće-pjesnik pokušava pronaći nešto ili nekoga tko će u ovom vremenu "otvoriti sjene"."[160] Prozor kao bitna točka motrišta u ovoj zbirci bit će pozicija zamjene, polet koji se osjećao pretvorit će se u težinu, sjaj će se gubiti, pretvarat će se u obilje ali obilje slutnje. Kos će dodirivati rub, a rub je krajnja granica na kojoj će se držati htijenje prije nego se rasprsne. Gledanje s prozora, nebo kao distanca, oblak kao prolaznost prije svega ovdje će predstavljati onoga koji ima mogućnost vidjeti ono što pjesnički subjekt ne može, sve strane koje se s prozora ne mogu vidjeti, s točke ograničenja. Ograničenje okreta pjesničkog subjekta plodan je za rađanje nezadovoljstva. Problem beskonačnosti se mora izliječiti jer je beskonačnost bolest. Sve će biti darovano prostoru kada vrijeme odredi spremnost. Od samoga gledanja izgradit će se opredmećenja. Nedostaci će se potvrđivati u unutarnjem prostoru, strah će rasti prema jeziku koji može pretrpati prostor i donijeti suvišnost. Strah će tako predstavljati tabanje u mjestu:

Taj sitni pomak, upravo jedva čujan, gotovo u pomrčini,

taj blagi pomak iza naših leđa, jezičac na vagi,

taj bi i ne bi a ipak bi, inače kako,
taj bez imena, i zbogom i doviđenja, u zaletu i padu,
taj koliko toliko, sjena na rubu, čas da se zatvore oči
i krene ispod i iznad mjesta, ali kao u nijemom filmu,
za sve je malo vremena, neki kotač, ne vidimo ga, okreće
se brzo i radosno, čovjek izlazi, diže glavu, pokušava
dati važnost nekom dijelu tijela, stišće ručku torbe,
kreće za korakom, pravcem kojim ga on vodi, okreće se

---

[160] Benčić, Rimani; Tea: *Mi smo mjesečari*, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2007., str. 136

lijevo-desno, poskakuje, možda pjevuši, ne čuje se,
očito znajući kamo, ide sve brže i brže, nešto skuplja,
nešto rasiplje, nešto mrvi usred okvira bijelog ili crnog,
svejedno. Ostajući malo pored, ispred i iznad
mislimo kako za takvo ubrzanje u fizici ili u nekoj drugoj
nauci postoji poučak kristalno jasan itd,
ali tko ga se ovog trenutka može sjetiti?[161]

„Hodanje uz prugu neposredni je nastavak na prvu Dragojevićevu zbirku, premda su pjesme sada čitljivije i jednostavnije, nastavljena je intonacija duhovite ironije, nastavlja se i posvemašnja briga oko najsitnijih detalja u životu čovjeka i okoline, u samoj okolini, u pomicanju predmeta, mišljenja, sličica i prizora, a događaji iz stvarnosti usputno se i nenametljivo bilježe u pjesnikovoj "dokolici"."[162] Tako će Dragojevićev subjekt biti zaokupljen zvucima, sjenama, malim i velikim udaljenostima, toplinom, nježnošću, umorom i zanosom, možda će se u pjesmi *Žamor* i najbolje opisati ta zaokupljenost koja se pridaje zvuku koji se može izjednačiti sa znatiželjom pjesničkog subjekta:

nikada nije nečim zaokupljen više negoli bilo čim,
pjesmu jedva takne a već je ostavlja. Pušta svoje lude
dane ususret mislima, kalendaru: jedna glad hrani drugu.[163]

Kako smo već istaknuli, prozor je bitna točka motrišta pa će u pjesmi *Gravitacija* prozor biti zamijenjen brdom. U svojoj zamjeničnoj igri Dragojevićev će pjesnički subjekt izreći sve ono što se naslućivalo u prethodnim zbirkama:

… ali tko nema prozor, brdo mu je prozor. Stoji pred njim kao
Kipar pred glinom i kaže, bacit ću se kroz tebe, sljepoću
nepomična…[164]

---

[161] Dragojević, Danijel: *Hodanje uz prugu*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1997., str. 8
[162] Benčić, Rimani; Tea: *Mi smo mjesečari*, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2007., str. 138
[163] Dragojević, Danijel: *Hodanje uz prugu*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1997., str. 9
[164] n. dj., str. 12

Pjesnički subjekt čita promjenu. Promjena je kliženje brijega koji uzrokuje distancu od čitanja i prepuštanje bujici misli koje se sada gomilaju. Neka blagost pokriva tu bujicu pa će Dragojević zemlju i njeno napuštanja dovesti na veću razinu u kojoj će pjevati o gubitku oblika koji će omogućiti opredmećenju odmor. Čitanje je dvodimenzionalno kako navodi i sam Dragojević. Izrečena je i postojanjem bijega u pjesničkom subjektu, ali i pjesničkog subjekta u bijegu što daje jednu utješnost kao postojanost nečega u istovremenosti sa nama samima, (…) *tamo sam se jednostavno smjestio u dva simetrična zrcalna oblika (lika), lijevi i desni, u njima sam oblikovan, težak, u njima ispunjavam prostor, u njima se odmaram, kako to čine i pokojnici u bilo kojoj stvari* (...),[165] utješnost da nećemo samo nestati, izgubiti se:

(Ipak, zar je moguće da sam zaboravio ono što sam mislio
da mi je trajno vlasništvo i da sam i sâm tome darovan?
Nisam li obećao prašumi na samom početku što i najmanja
ptica? Ptica leti za list, list za granu, grana za stablo, stablo
za ono što se vidi, a ja za ono što se ne vidi u ptici, listu,
grani, stablu. Netko miješa težinu i lakoću: ne tražim tu
ruku iz straha da mi ne promaknu parni i neparni glasovi u zaletu
govora. Čitavog dana mračni trenuci lete gradom
(prašumom) i kao sadnice traže što i vjetar u rječniku: tebe.
Čovjek je zalutao u prvi dan, u smijeh, u prasak.)[166]

Jedna putanja zaustavljena je opredmećenjem iz stvarnog prostora. Ta opredmećenja mogu biti različita i slična, ovisno o tome kako ih se gleda. Potreba da se dotakne opredmećenje koje je nastalo u oku promatrača izrasla je iz želje pjesničkog subjekta da se odmakne od ograničenog prostora i zamisli da je u prostoru kojeg je sam odabrao, u nekom drugom predjelu. Želja je sada izrodila kolebanje iz kojeg se ne može pobjeći, sada nakon

[165] n. dj., str. 15
[166] n. dj., str. 14

opredmećenja više predio nije isti, pa ni prostor, iako opredmećenja mogu postojati bez nas, njihova naznaka u nama stvorila je privid zajedništva:

Sjedeći ovdje, imam povjerenje u raspored;

mičući nešto mičem nešto, ostavljajući nešto

ostavljam, u ruci držim uzroke i posljedice,

što dotičem i ostavljam postaje toplo.

svaki je položaj dobar, pet kamenčića da bi se smirilo

pet strana svijeta, pet strana svijeta u ruci,

pet strana svijeta u Zvončacu.

od svog postojanja, jednostavni sada smo tu

na njegovu mjestu, jedan dva tri četiri pet

ovako onako, ovamo onamo, svakako, bez pogreške.[167]

Da se u zbirci *Hodanje uz prugu* mogu pronaći elementi iz zbirke *U tvom stvarnom tijelu* pokazuje i pjesma *Na rubu grada*, u kojoj će Dragojević tjelesnost prikazati kao zatvor:

Krojač uzimlje mjere punašnoj ženi.
Svaki put kada nešto izmjeri,
ramena, pas, bokove, visinu itd.
odlazi do stola i zapisuje.
Žena odsutno gleda kroz prozor,
ni vani ni unutra, to je se ne tiče,
kao da je svoja blizanka.
Darujte mi papirić na kojem ste
zapisivali brojeve, kažem krojaču.

[167] n. dj., str. 16

Darujte mi brojeve, od njih ću
napisati pjesmu o ljetnoj zori.
Ne, kaže krojač, ostanimo u vjeri,
ostanimo svakako na trgu, u sobi,
pod zemljom, svatko u svome dobru,
svatko u svome zatvoru.[168], a sloboda će se naslućivati u prostoru, u odlasku pa će tako pjesma *Sloboda* ponovno vratiti prostor u središte, točnije grad kao prostor kojemu se ništa ne duguje, koji ne poznaje godine niti htijenje niti želje, u tom smo gradu slobodni jer smo nepoznati, udaljeni od svojega, od kuće koja predstavlja ono od čega se ne može pobjeći, ishodište misli:

Svatko tko je putovao zna da se jabuke nigdje ne jedu
kao na ulici i trgu nekog stranog grada.
Vjerovatno zato što grad od vas ništa ne traži,
Ništa mu niste obećali, tamo niste ni dijete ni odrasli,
Bez dobi i obveza zaboravljeni ste i nepoznati,
Udaljeni od vlastita jezika i događaja.
Sada je kolovoz, kraj kolovoza,
I ja mislim kako bi bilo lijepo otputovati,
Možda u Firencu, možda u Sienu, svakako u Toskanu,
Za tim trenutkom okrugle i sjajne slobode.[169]

Zbirka *Hodanje uz prugu* dat će istinu kako svako zrno, kao što je zrno u pjesmi *Na jednoj Fra Angelicovoj slici*, može biti plodno za rast, samo je zatvoreno u svoju okruglinu i čeka sa bezbroj stvari koje ga okružuju i koje također čekaju jer sada čeka i sada je život, a budućnost je ionako već viđena jer sve se svodi na riječi jer kako će Dragojević reći *mogu izgovoriti riječ list, zatim i lišće, i tako napraviti krošnju, i zašto to onda ne bih učinio?*[170] Iluzija mogućnosti da bi se nešto moglo dogoditi, pokrenuti samo mišlju, prekida se spoznajom da se povezuje s drugim, s onim što je ispred i oko njega samoga: *u iluziji sam da bih mogao, da mogu, da hoću, ali polja kažu, moraš se*

[168] n. dj., str. 24
[169] n. dj., str. 27
[170] n. dj., str. 30

dogovoriti s nama, to kaže i potok, moraš se dogovoriti s nama, i dječak koji odmiče cestom.[171] Nemogućnost dostizanja samoga sebe i sukob s prostorom stvorit će pomanjkanje duše koje će izroditi želju za imanjem dvojnosti tijela: *tko u pomanjkanju duše nije želio imati dva svoja tijela? I tko ih nije i imao? I uvijek ono trenutak napušteno kao da je duša. A nije. Duša je daleko.*[172] Što je tijelo pjesma *Kiša* će dati jedan surovi prikaz prolaznosti upravo preko tog motiva: *Kada kiša promoči odjeću nikada nismo bliže tijelu, Svojoj koži, mi smo koža, golotinja, poniženje koje se primiče kosti,*[173] prolaznost u vremenu jer *svaki dan je malo svršetak svijeta.*[174] Stvari, bića i pojave će kroz oko promatrača biti svedeni na smrtnu točku u bezdanu i hodu koji je jednosmjeran, hodu prema smrti. Smrt kao motiv uvodi se pred sam kraj zbirke, prije svega javlja se kao misao koja sustiže:

I kao uvijek kada sam u neprilici, kada ne znam što, kako i gdje, i
sada pomišljam na smrt. To malo crnog, toplog, radosnog što pjeva i leti,
možda… Ali čim sam, gledajući, s tom mišlju počeo, ne
dopuštajući mi da nastavim, kos odleti na drugu stranu prozora,
na divlju trešnju, gdje se ugodno smjesti i nastavi gledati,
kao da kaže, to je tema za drugo stablo, drugu granu,
novi pogled, [175] iako smrt u tijelu je puno prisutnija kao pakao u svakodnevnici čije *bilo tuče na različite načine*[176] pokazujući jednu stvarnost u prisutnosti s drugim, jedan besmisao traganja kao što je hodanje uz prugu:

Tridesetak godina svaki dan gledam kako se ispred
mog prozora vlakovi zaustavljaju i odlaze. Prolaze tereti,
ulaze i izlaze ljudi, voze se, sjede, stoje na prozorima, u
hodnicima, izgledaju ovako i onako, putuju tko zna kamo
- i ja sve te godine taj prizor ne prestajem gledati, ne umara
me i ne dodijava mi. Uvijek sam, štogod radio, malo s

[171] n. dj., str. 40
[172] n. dj., str. 47
[173] n. dj., str. 51
[174] n. dj., str. 48
[175] n. dj., str. 55
[176] n. dj., str. 77

vlakovima i ljudima, malo ulazim i izlazim, malo putujem, malo izbacujem kofere i odlazim u neku ulicu na neki kućni broj. Kada sam pribraniji učini mi se da je to najrealniji trenutak moga života. Dolazak i odlazak me uspokoje i stave na pravo mjesto, postajem nomad koji putuje i ne pomaknuvši se. i uistinu sam sretan što su me prilike postavile na stanicu pored pruge. Ljudi dolaze k meni, odlaze od mene, prolaze ne zaustavljajući se, a ni ne znaju da sam s njima. Čovjek u vožnji i na stanici – kako je to pravo stanje svakog stanja, naravna slika i slika naravi: protok, naime, najmanje je loš. Možda ipak nisam najbolje iskoristio taj položaj? A zašto bih ga iskoristio i pomoću njega postao bolji? Gledao sam prizor i sudjelovao u njemu kako sam mogao i znao. zahtjevnost je prenesena iz knjiga: da se sve upotrijebi za neko napredovanje, za neku svrhu. Kad već ima toliko vlakova i prizora, zašto tražiti koristan i nadmoćan zbroj, Zašto sve zajedno pamtiti, kada će sutra ionako biti novih vlakova, drugih ljudi koji će ulaziti, izlaziti, vikati, vući prtljagu, nekamo žuriti bez ikakva zaključka? [177]

[177] n. dj., str. 85

4.9. *Žamor*

Zbirka pjesama *Žamor* ima sto tri pjesme naslovljene imenom. Objavljena je 2004. godine. Zbirku otvara pjesma *Tama*, a zatvara pjesma *Također*. Pjesnički subjekt u pjesmi *Tama* ima ulogu da samog sebe razbistri i da samomu sebi odgovori na postavljena pitanja da bi se kroz pjesmu obratio onome što je oko njega, ali u isto vrijeme u njemu, tami. Tama je svevideća, odsutnost svjetlosti. Želja da se prestane biti u okrilju tame gdje se nižu porazi najjasnije se izriče zadnjim stihom:

… Gdje smo? Kada budem mogao i budem znao
svrnut ću je na sitan kvadrat ispred,
to nesretno mjesto gdje se bez
prestanka obnavljaju porazi.
Tu budimo, ti moćna, ti svevideća,
tu časak budi svjetlo,
reci ja sam svjetlo.[178]

Tama će se gomilati iz pjesme u pjesmu koje će sve više prikazivati besmisao. Opredmećenja će tako biti samo izrečena, smisao neće biti pronađen, a motiv prostora koji se pokazao kao bitnim središtem u prethodnim zbirkama ovdje nestaje:

… Pozadina, skitnice, lice u vrču, zemljotres,
veselje obližnjeg nereda. Srce, crna granica,
zateže nit: korake kao stvari, stvari kao zrak.
Zanos. Mjesta na mjestu više nema. Nenađeno.
Ja smo, ti smo, mi smo' Nismo. Oni smo, ono smo?
Nestalo je mjesto. Izgorilo.[179]

I dok su prostor, vrijeme, pjesnički subjekt, pa i Bog u prethodnim zbirkama imali svoju ulogu, svoje određenje i svrhu, u zbirci *Žamor* granice

[178] Dragojević, Danijel: *Žamor*, Meandar, Zagreb, 2005., str. 12
[179] n. dj., str. 19

blijede pa ćemo u pjesmi *Teatar na otvorenom* zaista čitati teatar koji će nam prikazati jedno beznađe, kao svojevrsnu ravnodušnost koja se izrodila iz konstantnog viđenja besmisla, pa će tako prostor biti ispunjen, ali prazan, plan grada će biti smješten u međuprostoru u kojem ćemo naslućivati ushit zvijezde koja je učinila dan. Beznađe raste u prostoru bez Boga koji nastanjuje prazninu i traži shvaćanje jezika kojemu je on tvorac, a ni sam ga ne razumije. Bitna pozicija koja se navodi u pjesmi je pozicija uloge koja je dodijeljena pojedincu. Dragojević gradi pjesnički subjekt koji služi kao govornik, prenositelj istine, istinske spoznaje besmisla, razotkrivanje prekrivenih istina, bezvrijeđe svetosti, ogoljavanje života koji se ne može odigrati do kraja jer netko drugi drži konce u svojim rukama, Bog sa bezazlenim osmjehom zločestog dječaka. Pjesnički subjekt kojeg Dragojević gradi obraća se *kolosalnom slijepcu*, velikoj nadi otvorenog zatvorenog, nazivajući ga patetikom mračne i žive zvijezde. Bog je stvorio svijet u sedam dana, opredmetio je sve u oblik, a ti oblici su prešli u ništa jer ono nešto nikada neće doći, vrijeme se zgrušava, a negdje svirka i dalje nastavlja u mraku, u tami:

Teatar na otvorenom
Ovoga ljeta bit ćeš, bit ćemo tamo.
Mnogo prostora ispunjenog i praznog.
Plan grada siv i zelen, malo iznad zemlje,
dopušta da naslutimo ushit zvijezda koje
su zaposjele dan. Došli smo pošto smo se
sjetili da Bog nastanjuje prazno (puno po
potrebi) i traži da ga tražimo u pustolovini
jezika, rječniku koji je on izumio
ali koji ne razumije: na njegovom licu je
bezazleni osmijeh zločestog djeteta koje
će vas nastojati ukloniti ne dopuštajući
vam da odigrate svoju ulogu do kraja.
Ne dopustite mu, barem ne odmah. Izgovorite
prve riječi bilo kome, u bilo kojem pravcu,
glumeći da ne znate što on hoće, što traži

iza vaše maske ili alegorije. Od zida
do zida, pred zidom: tu si dakle! Možda gubavac,
možda kralj, siromašak koji ulazi u životinju
i iz nje povremeno izlazi. Svakako, čitavih
sedam dana koji ulaze u oblik, s oblikom u
ništa, u teoriju valova, u kojoj psi laju
u svim okolnim kućama, a još nije ni počelo,
nisi izgovorio važne riječi, kolosalni slijepče,
velika nado otvorenog zatvorenog, patetiko
mračne i žive zvijezde. Jedan bolest svakako,
zdravlje koje obitava san, vježba za ono što
nikada neće doći, sve: rijeka u ludoj glavi,
krik ponornice. Negdje gdje ga gotovo
nije bilo odjednom zgušnjava se vrijeme.
Kod Cimarose, recimo, lijepo lice gasi svijeću,
A svirka se nastavlja u mraku.[180]

Tama koja je otvorila zbirku, aktivirat će beznađe, jednu spoznaju besmisla, kako će Dragojević ispisati u pjesmi *Činjenično*, aktivirala su se dna:

… Ona velika, ona mala. Ona oceanska i
ona dobro poznatih posuda. Ona na koja nikada nismo mislili i
ona koja su nam uvijek bila pri ruci. Sva dna. Nadiru sa svih
strana oko nas, u nama, iz nas. Dolaze, odlaze, stoje, ne miču se.
Koriste svoja itakodalje. Više se ne pada, ne može niže. Neće
valjda vrijeme, život, svijet biti samo dno? Hoće! Svijet koji se
može turnuti ispod vrata kao da ga je na cesti pregazio valjak. Došli su, dolaze
dna. Veliko dno spavanja i sna, ono dno koje se
uvuklo u svako dno, svatko je svakome dno, ni sretno ni nesretno. Kako
vaše dno? A mi: Otišlo je spustiti sve što je iznad, sa strane, bilo
što, bilo gdje, bilo kakvu protegu. Otišlo je u rječnike podložiti se
svakoj riječi. Magija iza pada. Nema više prije, neće se vratiti

[180] n. dj., str. 20, 21

poslije, tamo je već dno, glazba jedinoga tona. Može li se reći dno Boga, dno neba? Može i mora. Kao što treba reći dno glasa, dno tijela, dno zemlje, dno knjige, dno slike, dno tvari, dno životinje, dno ludila, dno kiše, dno pamćenja, dno ulice, dno želje, dno siromaštva, dno odlaska, dno vatre, dno psovke, dno bilo čega, dno svačega, dno ničega, dno, apsolutni tlocrt.[181]

Dno rastaka sve daljine, dubine, samoće. Mjesta postaju samo lijepa, a najljepša ona bez Boga koja su potrebna svakom čovjeku. Kada Dragojević ispisuje najljepša su mjesta bez Boga, Bogom naziva najvišu razinu i omeđenost. Potrebno je osluškivati zadnji impuls istine, zadnje riječi prije utapanja u besmisao, jer svaka važnost kroz godine: u domu, na grani, u tijelu, nakon doticanja s njim ostaje ista, nevažna, kao da nikad nije ni postojala, kao doživljaj kojeg će Dragojević prikazati u pjesmi *Aerodrom*:

Aerodrom
Neki moji znanci povremeno odlaze na aerodrom
gledati kako avioni polijeću. Nikoga ne dočekuju,
nikoga ne ispraćaju, jednostavno odlaze čekati
kada će se velike i teške naprave svladavši
težinu dignuti i nestati.
Drukčije rečeno, dolaze da on što oni žele
netko ili nešto učini umjesto njih.
Napuštaju mala gnijezda u sobi, na ulici,
u nesreći, u knjizi, u nečijem srcu;
ostavljaju kuće i livade koje ih prate
s lijeve i desne strane, prelaze rijeku,
uvaljuju se u datum s kojim ne znaju što bi;
u njima se jedan grad položen na svoju sjenu
teško izvlači iz sobe, i oni iz njega žure
prije oluje, prije nego se spusti magla,
prije nego što dođe do nekog kvara, nesreće,

[181] n. dj., str. 31

nepredviđenog događaja, požara;
jer, dogodi li se to, bilo što od toga,
od očekivanog (visine, uzbuđenja, uzleta
i sličnog) neće biti ništa,
oni će se polako, teški i neveseli,
vratiti tamo odakle bijahu bili došli.[182]

Tama, besmisao, ravnodušnost naposljetku će dati pjesnički subjekt kojemu nije važno o čemu se radi, neznanje će na koncu dati jedino veselje:

Meni je važno da ne znam
o čemu se radi. To kaže vjetar,
kamen, skakavci, to kažem ja.
Meni je važno da ne znam
o čemu se radi. Time se hranim.
To mi je kuća. Tome se, ovako
ili onako, veselim.[183]

Tuga će biti sveprisutna u pjesmama ove zbirke, ponekad jasno izrečena, često prešućena, pa čak i kada se iščitava ravnodušnost nakon spoznaje besmisla ta ravnodušnost, ta jednolična tama, uvijek će u sebi imati mrvicu boje koja će se preliti na neko opredmećenje koje će biti mogućim izvorom nove spoznaje, neke daleke čovjeku i njegovim uviđanjima. Ta mogućnost bit će smještana u gledanju, bit će prepuštena prozoru:

Tu, pored našega tužnog života,
šuma je, rijeka, sjeverno i južno more, otoci, gorje
kamo ćemo otići subotom, nedjeljom
ili nekim drugim danom,
širom otvoriti prozore
i reći tim prozorima gledajte, gledajte,
gledajte onako kako mi nikada nismo

[182] n. dj., str. 71
[183] n. dj., str. 109

i kako vjerojatno nikada nećemo gledati[184], jer kada prođu dani kao sjene možda prozori vide ono što mi nismo. U vremenu sve prolazi, pa će u *Žamoru oni* govoriti tako *prolaze dani. Tako prolaze ljudi. Jesen je. Tako prolazi jesen. Sve se strane osipaju. Pa neka. Neka brojevi odlaze, neka odlaze od nas, neka sele, neka lete, neka ih nema.*[185]

[184] n. dj., str. 156
[185] n. dj., str. 162

4.10. *Negdje*

Zbirka pjesama *Negdje* podijeljena je na nekoliko cjelina imenovanih ovim redom: *Izgubljeno*, *Malo straha*, *Lipanj*, *Pelud*. Imenovati ovu zbirku imenom *Negdje* bilo je označiti sveukupnost ispisanih riječi utopijom, postojanjem koje je negdje, jasno neodređeno. Zbirka je objavljena 2013. godine. Čitajući zbirku *Negdje*, pročitat ćemo već poznate riječi, sve ono što se u svakodnevnici može naslutiti, vidjeti ili tek zapaziti, ono nešto što izmiče, nešto što je samo slika zabilježena u trenutku pogleda. Pronaći ćemo u ovoj zbirci pomalo privida i varki, gomilanja riječi, umornih riječi, umornijih riječi koje se izdvajaju od umornih, vidjet ćemo zeleni otok, ponovno sresti Boga, ponovno nestati, ponovno čuti glas iz dubina, proći kroz prostor, proći kroz tamo i ovdje, imenovati oblike u prostoru, osjetiti mjenu koju donosi kiša, prisjetiti se godišnjih doba, zahvaliti se kući i vratima i prozorima. Sve to u jednoj zbirci sabrat će Dragojević tako iz jednog bezdana i dubine vratiti nježnu pjesmu obojenu nadom. Čovjek će biti granica moći i nemoći, a obala *privid i varka*.[186] Riječi su obilje koje progovara, pa će i u pjesmi *Duboko*, Dragojević obilje kojemu se teži dočarati rječju duboko koje mu se obraća:

Imam riječ duboko.
Imam i druge riječi.
Ali riječ duboko,
ona je umorna,
umornija od drugih.
Ona mi kaže
učini nešto za mene,
izvuci me iz mene
ako sam u sebi,
izvuci me iz tebe
ako sam u tebi,
izvuci me
iz bilo gdje

[186] Dragojević, Danijel: *Negdje*, Fraktura, Zagreb, 2013., str. 8

ako sam bilo gdje
izvuci me,
pa da svanem,
da se nasmijem
i rasprostrem
kao ovaj zeleni otok
koji je došao
do površine
ravno s dna
i ti po njemu
sada hodaš.[187]

Dubina iz koje se teži izaći osigurava zasigurno jednu prazninu. Praznina će u ovoj zbirci biti nametnuta od strane Boga, pa će u pjesmi Ime Dragojevićev subjekt zazivati Boga, *što to radiš, u kakvu me prazninu upravljaš, zar je to šala za jednog Boga?*[188] Često će se Bog spominjati u pjesmama ove zbirke. Prikazivat će se njegova uloga kao potencijalno rješenje, potencijalni odgovor na pitanja koja će pjesnički subjekt sam sebi postavljati, ali ovoga puta sam sebi neće davati odgovore, očekivat će ih od drugog, od Boga: *O, Bože, što da radim? Nikada mi moje ime nije zazvučalo tako strano. Da li da se okrenem, pogledam tko je, ili da panično počnem bježati?*[189] pa čak i onda kada se pitanje postavlja drugomu, a ne Bogu, Bog će biti pitanje:

Hoće li tamo biti prostora
kao što ga je ovdje bilo,
kao što ga nije bilo?

Hoće li tamo biti sunca
kao što ga je ovdje bilo,
kao što ga nije bilo?

---

[187] n. dj., str. 9, 10
[188] n. dj., str. 13
[189] n. dj., str. 21, 22

Hoće li tamo biti zelenog
kao što ga je ovdje bilo,
kao što ga nije bilo?

Hoće li tamo biti ptica
kao što ih je ovdje bilo,
kao što ih nije bilo?

Hoće li tamo biti stvari
kao što ih je ovdje bilo,
kao što ih nije bilo?

Hoće li tamo biti žena i muškaraca
kao što ih je ovdje bilo,
kao što ih nije bilo?

Hoću li tamo biti ja
kao što sam ovdje bio,
kao što nisam bio?

Hoće li tamo biti Bog
kao što je ovdje bio,
kao što nije bio?[190]

Hoće li sve biti tamo kao što nije bilo i ovdje? Sve će tako u ovj zbirci biti tako ili slično tome, sve će biti u zraku, pa čak i kada se opredmećenja igraju u veselju i postojanje biva veselje, pjesnički subjekt će biti malo mimo, bit će ono postojanje kojeg napuštaju riječi i oblik:

Lipanj
Ove godine zima je bila blaga,
gotovo bez pahulje snijega,

[190] n. dj., str. 52

sve je iz životinjskog i biljnog svijeta
preživjelo, prijatelji i neprijatelji,
i sada, sada je lipanj, sve što je
skriveno i neskriveno raste, svate, kreće se,
množi u zraku, na zemlji, u vodi, unutra i vani,
veselo je kao u slikovnici u kojoj bi svi jeli,
glasali se, pjevali i imali mlade.
I s ljudima je tako, mlade su žene istakle svoje
velike, lijepo oblikovane trbuhe pokrivene
laganim i prozirnim majicama i haljinama.
Uskoro će Sveti Ante, to je trinaestog
procvjetat će ljiljani, visoki i bujni,
bijeli da bjelji ne mogu biti.
Sve je dakle tako i nekako slično,
a ja sam u tom veselju upravo ove godine,
tako mi se čini, malo mimo, malo više mimo
nego do sada, manje s nekim i nečim, više u zraku,
napuštaju me forme i ja njih, riječi također,
riječi, moja lagana i pokretna težišta.
Strah me i nije me strah: lagani nemar,
kao kada vam nešto ispadne iz ruku, a vi se
ne sagnete da to dignete, neka ostane tamo,
neka ostane tamo zauvijek, tako pomislite.[191]

Neka sve ostane tamo, daleko ili malo dalje od pjesničkog subjekta, dovoljno udaljeno da bi se osjećao neuvučenim u igru jer svijet je pun sitnit zvukova koji se talože *Negdje*, možda u prostoru, možda u prividu, možda u snu ili pjesmi:

Svijet
Svijet je pun

[191] n. dj., str. 89, 90

sitnih zvukova.
Zatreseš glavom
i već čuješ ubod
suhog broja u
skrivenom uhu.
Negdje (a gdje?)
lake bube pomiču
papire svojih krila,
šušte, šuškaju,
mrve sitnu misao
u nepostojeću
kretnju, sjenu,
san.[192]

[192] n. dj., str. 125

4.11. *Kasno ljeto*

Zbirka pjesama *Kasno ljeto* podijeljena je na dijelove oslovljene naslovima: *Uostalom*, *Imena, Naprimjer*, *Vrtnja i uteg*, *Praznik*, *Ljetni dan*. Zbirka je objavljena 2018. godine. Želja koja se rađa u ovoj zbirci pjesma jest želja nerazlikovanja od drugih pojavnosti. Ta nerazlikovnost je utemeljena na odnosu ja i prostor. U pjesmi *Sunce*, pjesnički subjekt će izreći molitvu za nerazlikovanje.

Sunce
… Sunce, sunce, dođi bilo gdje da sam, dođi sebi,
dođi k meni, dođi u mene, ne razlikuj me od
ptice koju gledaš i podržavaš.[193]

Molitva će u zbirci biti izrečena i Bogu, pa će se motiv Boga pronaći i u ovoj zbirci koja priznaje i ne priznaje prisutnost, koja želi i ne želi prisutnost, koja želi znati da je negdje kao što smo imali u zbirci *Negdje*, no ovoga puta pjesnički subjekt ne želi znati gdje je to negdje čak i kada bi se rješenje naslućivalo. I dok u pjesmi *Sunce* Dragojević moli da ga se ne razlikuje, u pjesmi *Brijeg* zamjenjuje i sebe i Boga s nijemim brijegom:

Brijeg
Gledaj me, Bože, Bože, ne gledaj me.
Gledaj me, ne bih rado bio sam i izgubljen.
Ne gledaj me, rado bih bio sam i izgubljen,
poklonio bih strah i tjeskobu svojim koracima,
kažem Bogu.
Ali, ako ćemo pravo, ja bih želio da me Bog
Istovremeno gleda i ne gleda, da znam da sam

[193] Dragojević, Danijel; *Kasno ljeto*, Fraktura, Zagreb, 2017., str. 8

Negdje, ne i gdje. Gledaj me i ne gledaj, kažem. Kako, dakle, složiti te dvije različite molitve?
Za radost sebi i Bogu reći ću da se u tom projektu
nalazim u podnožju brijega odakle se penjem na vrh
i s vrha mirno silazim drugom zelenom stranom,
pa mi se u tom malom dvosmjerju učini da mene nema,
da Boga ima i nema, da me on gleda i ne gleda i
da smo posve u ljetnom danu. Bog se, mislim, neće
razgnjeviti što sam na čas i njega i sebe, u lijepom
ravnovjesju, zamijenio s njegovim nijemim brijegom.[194]

Zamjeni li sebe za brijeg, ili Boga za brijeg, sve će ostati isto samo će stvari imati novi oblik, isto će se imenovati, jedna ptica u letu će ih pogledati , u jednom vremenu, možda će nas i zemlja osjetiti, ukoliko se u skoku ponovno vratimo podsjetit ćemo na svoje postojanje, svaki oblik nešto brani, ponovno će prevladati bezdan jer *zaspati nije što i odmoriti se.*[195] Motiv praznine će ponovno biti vraćen, a ravnodušnost koju smo spominjali u ranijim zbirkama ovoga će puta itekako doći do isticanja:

…u meni se vrti nešto prazno, pusto
Odasvud. Jesam li ja napustio obilje, je li ono napustilo
mene ili smo se napustili? Tko će znati.
Zelenilo odlazi i ne vraća se. Sve je ionako svejedno.
Ja sam jedno svejedno,[196] pa će Dragojevićev pjesnički subjekt nihilistički progovoriti u pjesmi *Bačva* (…) *ništa neću učiniti, strah me toga gustog postojanja spremnog za veliko nepostojanje.*[197]

[194] n. dj., str. 40
[195] n. dj., str. 67
[196] n. dj., str. 99
[197] n. dj., str. 120

Zaključak

Fenomenološka poezija Danijela Dragojevića prikazuje jedan svijet koji je prekrojen očima promatrača. U tomu svijetu čovjek je šćućuren na tankoj crti koja odvaja neznano i znano, ali to znano i neznano svakog trenutka mogu zaodjenuti ruho ovoga drugoga jer sve je kratkotrajno kao treptaj oka u kojemu se svijet opredmećuje. Poezija Danijela Dragojevića neprekinuti je slijed, beskonačno traženje koje je uvijek udaljeno od savršene mjere drugosti. Poezija je to koja nudi jedan prostor, otvoren, a opet ograničen, omeđen, ali prostor koji je otvoren za moguće. Poezija je ovo koja potvrđuje otuđenost, izdvojenost kao otočnost pojedinca ili mjesta, a vrijeme ne donosi nikakve naznake novosti jer je budućnost ponavljanje prošlosti, vrtnja u krug, vrijeme je svevrijeme. Vrtnja u krug budi sjetu, proizvodi njeno taloženje. Poezija je ovo daljina iako je smrt misao koja sustiže, pa je traganje besmisleno kao i hodanje uz prugu. Smisao se rastače svakim opredmećenjem, ravnodušnost se rađa iz besmisla, a veselje iz neznanja. Poezija je ova kao religija bez Boga u kojoj je Bog ujedno i najviša razina i omeđenost. Stvara se zaista jedan konkretan bitak kako je i sam Danijel Dragojević napisao u zbirci Kasno ljeto: *ja sam jedno svejedno*.

Literatura

1. Benčić, Rimay, Tea: *Um na mjesec putuje*, Litteris, Zagreb, 2005.
2. Benčić, Rimani; Tea: *Mi smo mjesečari*, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2007.
3. Borges, Jorge Luis: *To umijeće stiha*, Naklada jesenski i Turk, Zagreb, 2001.
4. Bošnjak, Branimir: *Dom i tekst*, Studio grafičkih ideja, Zagreb, 1993.
5. Dragojević, Danijel: *Kornjača i drugi predjeli*, Matica hrvatska, Split, 1961.
6. Dragojević, Danijel: U tvom stvarnom tijelu, Naprijed, 1964.
7. Dragojević, Danijel: *Svjetiljka i spavač*, Naprijed, Zagreb, 1965.
8. Dragojević, Danijel: *Nevrijeme i drugo*, Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1968.
9. Dragojević, Danijel: *Četvrta životinja*, naprijed, Zagreb, 1972.
10. Dragojević, Danijel: *Razdoblje karbona*, Centar za kulturnu djelatnost SSO, Zagreb, 1981.
11. Dragojević, Danijel: *Zvjezdarnica,* Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1994.
12. Dragojević, Danijel: *Hodanje uz prugu*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1997.
13. Dragojević, Danijel: *Žamor*, Meandar, Zagreb, 2005.
14. Dragojević, Danijel: *Negdje*, Fraktura, Zagreb, 2013.
15. Dragojević, Danijel: *Kasno ljeto*, Fraktura, Zagreb, 2017.
16. Lešić, Zdenko: *Saga o autoru*, Synopsis, Sarajevo-Zagreb, 2015.
17. Mađer, S. Miroslav: *Studij pjesme*, altaGAMA, Zagreb, 2007
18. Milanja, Cvjetko: *Doba razlika*, Stvarnost, Zagreb, 1990.
19. Maleš, Branko: *Poetska čitanka suvremenoga hrvatskog pjesništva (1950.-2010.)*, AKD d.o.o., Zagreb, 2010.
20. Maroević, Tonko: *Skladište mješte sklada*, Grafički zavod Hrvatske d.o.o., Zagreb, 2010.
21. Mrkonjić, Zvonimir: *Izvanredno stanje*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1991.
22. Oblučar, Branislav: *Na tragu kornjače*, Disput, Zagreb, 2017.

23. Pavletić, Vlatko: *Kako razumjeti poeziju*, Grafički zavod hrvatske, Zagreb, 1995.
24. Pavličić, Pavao: *Stih i značenje*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1993.
25. Pavličić, Pavao: *Mala tipologija moderne hrvatske lirike*, Matica hrvatska, Zagreb, 2009.
26. Pavletić, Vlatko: Zagonetka bez odgonetke, Mladost, Zagreb 1987.
27. Pejaković, Hrvoje: *Prostor pisanja i čitanja*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003.
28. Pejaković, Hrvoje: *Kružnica nade*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003.
29. Užarević, Josip: *Između tropa i priče, Rasprave i ogledi o hrvatskoj književnosti i književnoj znanosti*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2002.

Članci:
1. Božanić, J. *Stilističke interpretacije Danijel Dragojević - Mak Dizdar* [Online] 5 (2012). str. 5-25. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=200912, [Pristupljeno: 24. srpnja 2019.]
2. P. I. *Književnost koja piše vlastite fusnote*, [Online] 5 (3, 1970). str. 309-311. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=136237, [Pristupljeno: 24. srpnja 2019.]

Sažetak

Brojne teorije književnosti, kritike te rasprave i ogledi, uz poeziju Danijela Dragojevića vezuju pojam fenomenološka poezija. Uz pojam obično se vezuje nekoliko značajki koje ju čine fenomenološkom. Zbog problemskog određenja njegove poetike, polazište ovomu radu jest objasniti osnovne pojmove kao što su: pjesma, autor, čitatelj, kako bismo prikazali osnovna obilježja poezije Danijela Dragojevića te kako bismo ta ista teoretska određenja prikazali na živome tekstu raščešljavajući gustu mrežu tema i motiva kroz njegove zbirke poezije.

Ključne riječi: Danijel Dragojević, poezija, pjesnik, pjesnički subjekt, fenomenološka poezija

Summary

Numerous schools of literary theory often discuss the phenomenological approach to poetry when it comes to the poetry of Danijel Dragojević. There are certain characteristics that make his poetry especially suitable to a phenomenological inquiry, but what defines the poem, its author and their reader is of equal importance when it comes to the analysis of this specific theoretical approach to Dragojević's poetry and the interconnected web of themes and motives present in it.

Key words: Danijel Dragojević, poetry, poet, lyrical subject, phenomenology